

Świebodzin-Poznań, 8 stycznia 2013 r.

**Mr Jean Francois Brakeland
Head of Unit A-2 Infringement
DG Environment**

W związku ze skargą 2005/4119 (niewystarczające wyznaczenie obszarów siedliskowych Natura 2000 w Polsce), przedstawiamy aktualną naszą opinię o postępie w tej sprawie, w związku ze zgłoszeniem przez Polskę dodatkowych obszarów do sieci Natura 2000, dokonany w październiku 2012 r.

Z zadowoleniem przyjmujemy zgłoszenie przez Polskę nowych propozycji obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, dokonane w październiku 2012 r. Wypełniają one część istniejących dotychczas luk w sieci. Jednak, wyznaczenie siedliskowej części sieci Natura 2000 wciąż nie może być uznane za wystarczające. Nie zostały wciąż wykonane wszystkie zobowiązania Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego z marca 2010 r., ani Seminarium Biogeograficznego dla Morza Bałtyckiego z listopada 2009 r., w tym nawet nie zgłoszono wszystkich obszarów wskazanych konkretnie z nazwy w tych konkluzjach. Ponadto, dla kilku gatunków i siedlisk, nowe informacje naukowe uzyskane w latach 2010-2012 powinny skutkować wyznaczeniem dodatkowych obszarów albo powiększeniem niektórych obszarów już wyznaczonych.

Mimo przesłania przez Polskę do Komisji Europejskiej w październiku 2012 r. propozycji nowych obszarów, szczegółowa informacja o tych obszarach nie została jak dotąd w żaden sposób podana do publicznej wiadomości. Ogłoszono tylko syntetyczną informację o nowych obszarach (ZAŁĄCZNIK 1). Niniejsza analiza bazuje na tych informacjach, jakie są nam dostępne, zastrzegamy jednak możliwość przedstawienia także w przyszłości uwag wynikających ze szczegółów delimitacji i opisu obszarów, gdy szczegóły te zostaną udostępnione publicznie.

Poza niniejszą analizą pozostaje też wykonanie ustaleń dotyczących uzupełnienia SDF obszarów Natura 2000 o siedliska i gatunki występujące w obszarach, ale nie wykazane w ich SDF. Na Seminarium Biogeograficznych takie przypadki były wyrażane konkluzją IN MIN. Nowa wiedza, uzyskana w Polsce w latach 2009-2012, w szczególności podczas planowania ochrony obszarów Natura 2000, dostarcza dalszych informacji o setkach takich przypadków. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska zadeklarowała w takich przypadkach uzupełnianie bazy danych o obszarach Natura 2000, w tym umieszczanie zaktualizowanej informacji na swoich stronach raz w miesiącu (ZAŁĄCZNIK 2), a także przekazywanie zaktualizowanej bazy Komisji do końca września każdego roku. Jednak do dnia dzisiejszego w danych dostępnych na stronie internetowej GDOŚ nie zostały w żaden sposób odzwierciedlone zmiany, jakie powinny znaleźć się w bazie danych przekazanej Komisji w październiku 2012 r.

Nawet na podstawie tak ograniczonego dostępu do informacji, identyfikujemy obecnie luki, pozostałe jeszcze w sieci obszarów siedliskowych Natura 2000. Uważamy, że do skompletowania sieci potrzebne są jeszcze co najmniej:

I. Powiększony lub dodatkowy obszar dla foki szarej (*Halichoerus grypus*), morświna (*Phocoena phocoena*), parposza (*Alosa fallax*) w rejonie Zatoki Puckiej i Gdańskiej na Bałtyku

W konkluzjach Seminarium Biogeograficznego dla Morza Bałtyckiego w listopadzie 2009 r. sieć obszarów wyznaczona dla tych gatunków w polskiej części Bałtyku została uznana za niewystarczającą (IN MOD), a jako niezbędne uzupełnienie wskazano dla wszystkich trzech gatunków powiększenie obszaru na Zatoce Puckiej.

Wiadomo nam, że w 2012 r. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska rozważał i konsultował dokonanie takiego powiększenia, choć proponowane granice powiększenia nie były w naszej ocenie wystarczające. Powiększeniu obszaru sprzeciwiało się – podobnie jak innymi inicjatywom ochrony przyrody morskiej – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Ostatecznie Polska nie zgłosiła powiększenia tego obszaru, deklarując że opracowanie powiększenia dla jednego z trzech przedmiotowych gatunków – morświna - wymaga danych jakie zostaną uzyskane dopiero w 2014 r. w ramach tzw. projektu SAMBAH finansowanego z LIFE+.

Z odkładaniem realizacji powiększenia tego obszaru do 2014 r. i z oczekiwaniem na dane z projektu SAMBAH trudno nam się zgodzić.

Po pierwsze, oczekiwanie na dane z projektu SAMBAH dotyczyć może tylko i wyłącznie jednego z trzech gatunków – morświna. Projekt ten nie dostarczy żadnych danych dotyczących foki szarej i parposza. Dla foki i parposza dane umożliwiające delimitację potrzebnego powiększenia obszaru są dostępne i nic nie wskazuje, by w najbliższych latach miały być istotnie uzupełnione. Nic nie stało więc na przeszkodzie, by zrealizować powiększenie obszaru w zakresie potrzebnym tym dwóm gatunkom. Warto tu podkreślić, że – jak pokażemy niżej – niezbędne powiększenie dla parposza wydaje się mieć największy zasięg przestrzenny; aktualne dane uzasadniające potrzebę powiększenia dla morświna mieszczą się wewnątrz obszaru potrzebnego dla parposza.

Po drugie, argument o zamiarze wykorzystania danych z projektu SAMBAH do precyzyjnej delimitacji powiększenia dla morświna nie odpowiada prawdzie i świadczy o niezajomości przez władze polskie założeń tego projektu. W sprawie tej zasięgnęliśmy opinii Pani Iwony Pawliczki, koordynatora projektu SAMBAH w Polsce. Według jej informacji (ZAŁĄCZNIK 3):

„Jednym z głównych celów projektu LIFE+ SAMBAH (Statyczny monitoring akustyczny bałtyckich morświnów) jest zebranie danych na temat zagęszczenia, rozprzestrzenienia i sezonowości występowania bałtyckich morświnów na obszarze Bałtyku (od 5 do 80 m głębokości, bez wód Rosji i Zatoki Botnickiej). Realizatorzy będą też starali się (nie jest jednak pewne, czy model matematyczny temu podole) oszacować wielkość ich zasobów. Spodziewane jest, że na podstawie wyników projektu wyznaczone zostaną bałtyckie granice zasięgu populacji i preferowane przez morświny miejsca (siedliska) oraz obszary o podwyższonym ryzyku konfliktu ich życia z działalnością człowieka na morzu.

Dane (rejestracje obecności) są pozyskiwane przy użyciu hydroakustycznych detektorów morświnów (typu C-POD), które rozmieszczono w układzie siatki pomiarowej o kwadratach ca. 22 x 22 km. Projekt zakłada, że w zależności od otrzymanych wyników (ilości i jakości), będzie można wskazać obszary o zróżnicowanym w czasie i przestrzeni znaczeniu dla morświnów i w ten sposób wyznaczyć obszary NATURA 2000 dedykowane potrzebom ochrony tego gatunku. Należy jednak podkreślić, że względu na małe zagęszczenie zastosowanych urządzeń detekcyjnych nie wydaje się możliwym otrzymanie danych o wystarczającym poziomie szczegółowości dla ustalania obszarów małych. Zastosowana metoda (jeśli tylko ją brać pod uwagę) będzie wyłącznie pomocna w wyznaczaniu akwenów rozległych (adekwatnych wielkością do skali siatki detekcji).

Spodziewane jest, że częstsze detekcje w zachodniej części Bałtyku potwierdzą ten współczesny schemat rozmieszczenia morświnów. Może to dotyczyć także zachodniej połowy Polskich Obszarów Morskich. Niemniej, ten spodziewany obraz nie będzie raczej skutkował powstaniem aż tak dużego obszaru Natura 2000. Raczej fakt występowania morświnów w danym rejonie będzie konfrontowany z antropogenicznymi zagrożeniami jakie mogą na nie oddziaływać. SAMBAH, włączając do analiz o miejscu i czasie występowania morświnów także dane środowiskowe (głębokość, temperaturę, rodzaj i ukształtowanie dna, jakość i ilość bazy pokarmowej) ma za zadanie opracować model preferencji siedliskowych bałtyckich morświnów. Ma to dać organom zarządzającym morzem wiedzę o pożądanym cechach miejsc życia tych zwierząt, aby mogły konfrontować rozpoznane biologiczne i ekologiczne parametry z realnymi i potencjalnymi zagrożeniami ze strony rybołówstwa, agresywnej wobec przyrody turystyki, hydrotechnicznych inwestycji, żeglugi itp. Rezultatem powinny być niezbędne działania ochronne wobec zanikających bałtyckich zasobów tego gatunku.

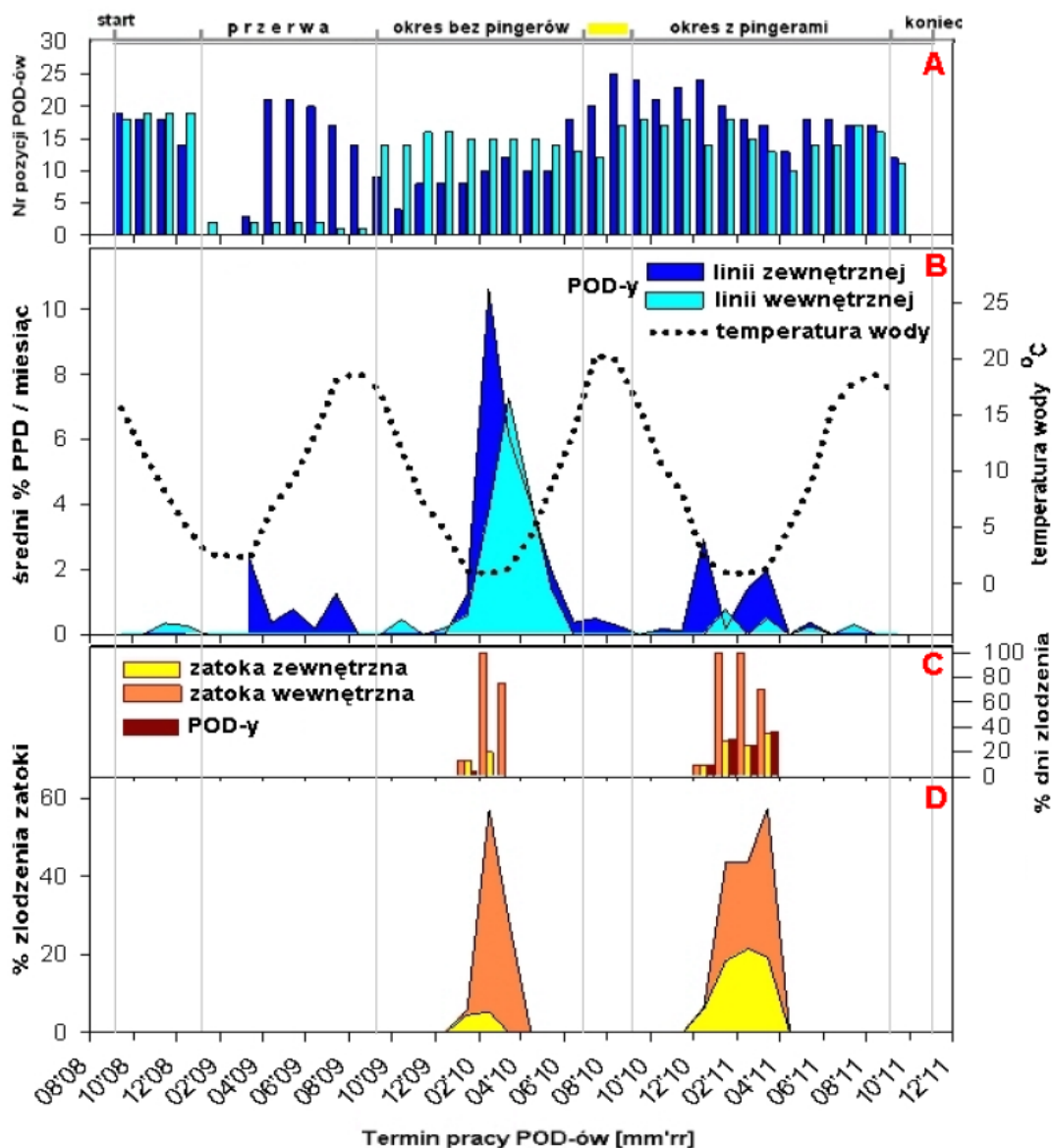
Spóżytkowanie wyników projektu SAMBAH na rzecz decyzji o rozszerzeniu obszaru Natura 2000 na Zatoce Puckiej może być trudne, gdyż na ww. obszarze nie zostało umieszczone żadne urządzenie pomiarowe (zbyt mała gęstość siatki pomiarowej), które mogło by stanowić referencyjny punkt wobec innych stacji rejestrujących. SAMBAH nie dostarczy żadnych nowych danych o występowaniu morświnów w rejonie Zatoki

Puckiej. Wyniki z 3 stacji na Zatoce Gdańskiej, (tylko jedna jest w pobliżu Zatoki Puckiej) w sytuacji całkowitej absencji detektorów w rosyjskiej części zatoki i na Głębi Gdańskiej, jest zbyt małą liczbą punktów pomiarowych w stosunku do liczby żyjących zwierząt i wielkości tego akwenu”.

Po trzecie, od czasu Seminarium Biogeograficznego w Sopocie, uzyskane zostały nowe dane, które raz jeszcze potwierdziły występowanie morświnów w południowej części Zatoki Gdańskiej i na Zatoce Puckiej (poza obecnymi granicami Natura 2000 PLH 220032). Danych tych dostarczył projekt zrealizowany przez SMIOUG w Helu „Czynna ochrona morświnów przed przyłowem - detekcje akustyczne na linii Gdynia – Hel oraz przyłów”. Projekt SMIOUG miał m.in. na celu zweryfikowanie obecności morświnów na Zatoce Puckiej. Zrobiono to inną metodą (przy pomocy linii detektorów C-POD) niż przez wcześniejsze dobrowolne zgłaszane raporty o przyłowach, zaobserwowaniu i znalezieniu zwłok. Okazało się, że detekcje tych zwierząt są u wejścia do Zatoki Puckiej odnotowywane niemal cały rok, ale z wysoką preferencją miesięcy zimowych.

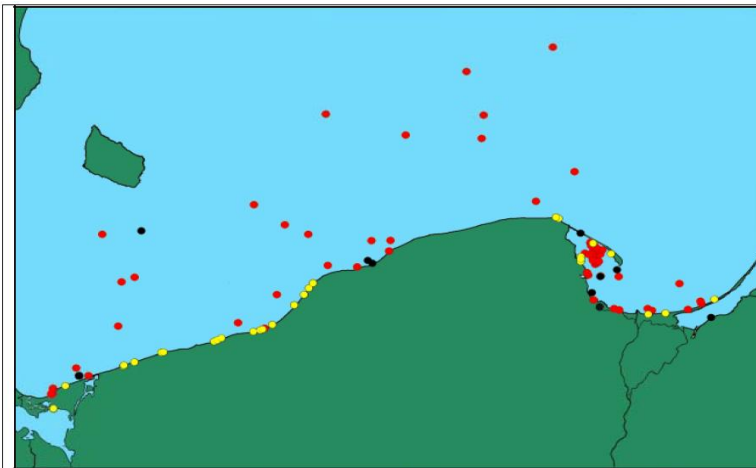
Projekt ten, realizowany w latach 2009-2011 dostarczył akustycznych danych dotyczących występowania/obecności morświnów w zewnętrznej części Zatoki Puckiej (rejon postulowanego poszerzenia istniejącego obszaru Natura 2000). Detektory akustyczne (typu C-POD) były wystawione w linii pomiędzy Gdynią a Helem i pracowały przez okres 1099 dni w liczbie maksymalnie 48 urządzeń jednocześnie, co zapewniało pewność rejestracji odgłosów morświnów. Jednostką pomiaru akustycznej detekcji jest liczba odgłosów morświnów (tzw. click trains) w jednostce czasu (dzień, minuta, sekunda) odpowiednio tzw. Porpoise Positive Day (PPD) [Minute (PPM), Second (PPS)]. W czasie trwania badań odnotowano 2746 pojedynczych dźwięków wydawanych przez morświny (click train) zarejestrowanych przez detektory w 98 dniach (z 1099 dni) prowadzenia nasłuchu, czyli 98 PPD.

Detekcje rejestrowane były przez cały czas trwania projektu, z maksymalną ich liczbą i maksymalną liczbą PPD przypadającą w miesiącach zimowych (styczeń – marzec) o najniższej temperaturze wody (także przy obecności lodu w wewnętrznej części Zatoki Puckiej i lodu dryfującego na linii detektorów). Wyniki tego projektu potwierdzają całoroczne (ale zróżnicowane co do okresu roku) występowanie morświnów w zewnętrznej części Zatoki Puckiej oraz ich sezonową preferencję tego rejonu, związanej z miesiącami zimowymi.

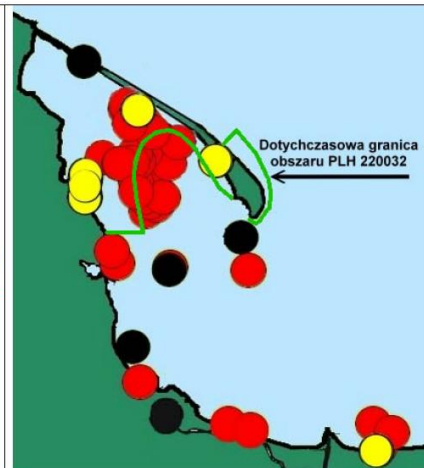

Ryc.: Graficzne zestawienie najbardziej istotnych wyników eksperymentu: Na wspólnej skali czasowej (oś x) zobrazowano: A. liczbę aktywnych stacji, na których znajdowały się detektory, z podziałem na zewnętrzną (ciemnoniebieskie słupki) i wewnętrzną (jasnoniebieskie słupki) linię pingerów; B. - średnie procentowe wartości PPD na miesiąc w przeliczeniu na jedną stację (średnia %PPD na miesiąc), średnią %PPD na miesiąc odnotowaną na linii zewnętrznej POD-ów (kolor ciemnoniebieski), średnią %PPD na miesiąc na linii wewnętrznej POD-ów (kolor jasnoniebieski), ---- zmiany temperatury wody podczas trwania projektu (linia czarna przerywana); C. - % dni w miesiącu z pokrywą lodową podczas trwania projektu wewnątrz Zatoki Puckiej, na zach. od linii Hel – Gdynia (słupki kolor pomarańczowy) na zewnątrz Zatoki Puckiej od zewnętrznej linii POD-ów do linii Cypel Helski - Ujście Wisły Przekop (słupki kolor żółty), obszar, na którym znajdowały się POD-y (kolor bordony); D. - % powierzchni Zatoki Puckiej i obszaru na zewnątrz zatoki pokrytego lodem (kolory jak wyżej).

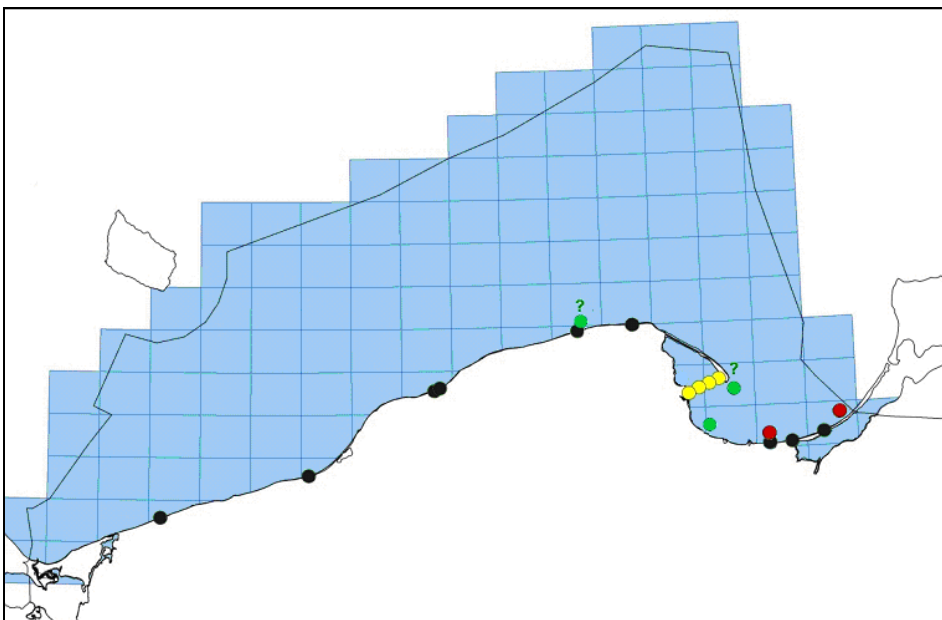
Po czwarte, nadal aktualne pozostają przecież argumenty przedstawione na Seminarium Biogeograficznym dla Morza Bałtyckiego, czyli fakt, że obecne granice fakt, że granice obszaru nie obejmują w całości rejonu koncentracji dotychczasowych notowań morświnów:

Rozmieszczenie raportów dotyczących obserwacji, przyłowu lub znalezienia martwych na brzegu morswinów w polskiej strefie Bałtyku w latach 1990-2008. Objaśnienia: punkty czarne – obserwacja żywych morswinów, punkty czerwone – przyłów, punkty żółte – martwe wyrzucone na brzeg. Źródło danych: Pawliczka I. (2009).

Rozmieszczenie raportów dotyczących obserwacji, przyłowu lub znalezienia martwych na brzegu morswinów na tle dotychczasowej granicy obszaru PLH 220032

Ryc.: Rozmieszczenie raportów o znalezieniu martwych morswinów na brzegu (punkty czarne – 10 szt.), martwych w przyłowie (punkty czerwone – 2 szt.), zaobserwowaniu żywych (punkty zielone 2x2szt + 1x1szt.) i miejscach detekcji hydroakustycznych (punkty żółte - 98 PPD). Kolor niebieski - sektory rybackie powiązane z polską wyłączną strefą ekonomiczną. (okres 1.11.2007 - 31.12.2011)

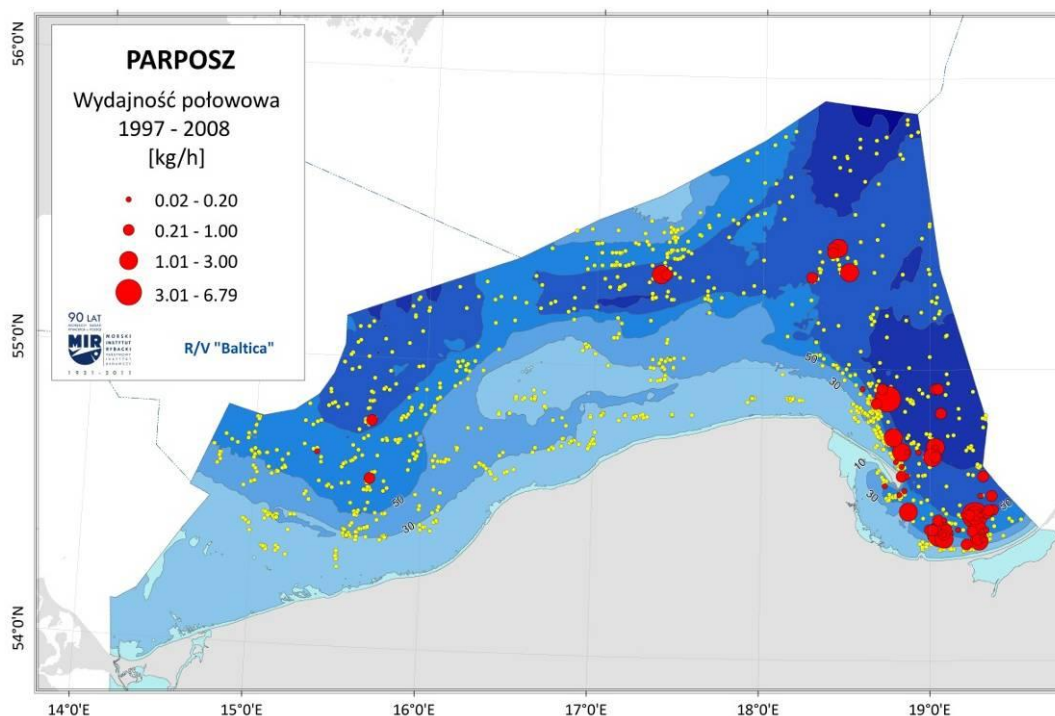
Po przeanalizowaniu dostępnych nam danych, uważamy że są one wystarczające do zapewnienia odpowiedniego powiększenia obszaru Natura 2000 na Zatoce Puckiej, a tym samym do wykonania konkluzji Seminarium Biogeograficznego w tej sprawie.

Dla morswina *Phocoena phocoena* – konieczne jest co najmniej powiększenie obszaru do linii łączącej Cypel Helski z północną częścią Gdyni. W świetle dostępnych danych, zasadne byłoby jeszcze dalsze powiększenie obszaru o fragmenty Zatoki Gdańskiej, gdzie wprawdzie dotychczasowe notowania morswinów są mniej częste, ale za to częściej dotyczą osobników żywych, a nie wypadków śmiertelnych.

Dla foki szarej *Phocoena phocoena*, dysponujemy obecnie bazą danych zgromadzoną w wyniku projektu WWF, a więc lepszymi danymi, niż dysponowaliśmy na Seminarium. W świetle tych danych, słuszne jest objęcie granicami obszaru Natura 2000 Cypla Helskiego i przyległego do cypla fragmentu morza, gdzie wg najnowszych danych koncentrują się obserwacje fok. Dane wskazują jednak także na narastające znaczenie dla fok plaż na wschód od Ujścia Wisły (gdzie kluczowym dla fok miejscem jest chroniona jako obszar Natura 2000 Mewia Łacha), aż do granicy rosyjskiej. Na Mierzei Wiślanej plaże te są chronione w obszarze Natura 2000 „Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana” (gdzie foka jest wskazana jako przedmiot ochrony), ale odcinek od ujścia Wisły do Stegny pozostaje poza granicami obszarów Natura 2000, a dla fok jest równie ważny.

Dla parposza *Alosa fallax* konieczne jest powiększenie o najszerszym zakresie. Głównymi miejscami występowania parposzy w wodach polskich, wg danych Morskiego Instytutu Rybackiego, są akweny w południowej części Zatoki Gdańskiej przy ujściu Wisły i w wodach otwartego morza na północ od Rozewia i Władysławowa. Parposze zwykle preferują wody głębsze. W połowach badawczych MIR były obserwowane zazwyczaj w zaciągach prowadzonych na głębokościach poniżej 50m (Grygiel, Trella, 2003¹). W okresie zimowym (luty-marzec) najczęściej odnotowywane były w wodach Głębi Gdańskiej oraz w głębszych wodach wokół Cypla Helskiego, zaś najliczniej w rejonie Wisłoujścia i Krynicy Morskiej (Grygiel, Trella, 2003).

Dla tego gatunku dostępne stały się nowe dane o jego rozmieszczeniu. Jak się okazało, Morski Instytut Rybacki prowadzi coroczne badania z wykorzystaniem statku badawczego r/v „Baltica”. Każdego roku, w ramach współpracy międzynarodowej koordynowanej przez Międzynarodową Radę Badań Morza (ICES), w okresach luty/marzec i listopad/grudzień na r/v „Baltica” realizowane są dwa rejsy badawcze typu BITS (*Baltic International Trawl Survey*) z wykorzystaniem standardowego włoka dennego, a w okresie wrzesień/październik jeden rejs typu BIAS (*Baltic International Acoustic Survey*) z wykorzystaniem standardowego włoka pelagicznego. W każdym z ww. rejsów wykonuje się ok. 30 standardowych zaciągów badawczych w losowo określonych przez ICES miejscach (stacjach badawczych). Z badań tych rysuje się obraz przestrzennego rozmieszczenia miejsc połowu parposzy w rejsach badawczych r/v Baltica w POM w okresie 1997-2008, wraz z określeniem wydajności połowowej (w przeliczeniu na kilogramy na godzinę tralowania), na tle lokalizacji wszystkich stacji badawczych (łącznie ponad 1200 stacji):

Rys. Miejsca połowów i wydajności połowowe parposzy (w kg/h) w POM w rejsach badawczych r/v „Baltica” w latach 1997-2008 (żółtymi punktami zaznaczono stacje badawcze – miejsca kontrolnych zaciągów).

W 2012 r. opublikowany został także artykuł naukowy M Skóry i in.², potwierdzający występowanie parposza w Zatoce Gdańskiej i znaczenie tego akwenu dla parposza.

Podkreślić tu należy, że w opinii ichtiologów, polska część Zatoki Gdańskiej może stanowić miejsce okresowego (w morskiej fazie życia) bytowania parposzy z licznej populacji będącej przedmiotem ochrony w obszarze Natura 2000 LTSIU0012 Kurdiu marios (Zalew Kuroński).

¹ Grygiel, W., K. Trella. 2003. Long-term (1976-2002) changes in freshwater and diadromous fishes occurrence in the bottom layer of the southern Baltic Sea (on the basis of the Polish Young Fish Surveys). ICES CM 2003/R:07. Theme Session: Freshwater and Diadromous Fishes in the Baltic Sea.

² Skóra M. E., Sapota M. R., Skóra K. E., Pawelec A. 2012. diet of the twaide shad *Alosa fallax* in the Gulf of Gdansk, the Baltic Sea. Oceanological and Hydrobiological Studies. International Journal of Oceanography and Hydrobiology 41,3: 24-32.

W świetle tych wyników, dla przedmiotowego gatunku należy zaproponować obszar Natura 2000 obejmujący wyraźną koncentrację parposzy w Zatoce Gdańskiej oraz na pn. od Półwyspu Helskiego.

Biorąc pod uwagę dane o wszystkich trzech gatunkach, konkluzja Seminarium Biogeograficznego mogłaby być zrealizowana albo jako **powiększenie istniejącego obszaru Zatoka Pucka i Półwysep Helski** (powiększenie musiałoby być jednak bardzo duże), albo jako wyznaczenie **nowego obszaru Zatoka Gdańska** – o charakterze wyłącznie morskim, dedykowanego wyłącznie ochronie parposza (objąłby wykazane przez MIR rejony koncentracji parposza), morświna (objąłby miejsca częstszego notowania żywych morświnów) i foki (objąłby brakujące plaże między Ujściem Wisły a Stegą i przyległy obszar morski), o granicach np. jak na załączonym szkicu:

Natomiast dane z projektu SAMBAH, jakie będą dostępne w 2014 r., mogą i powinny posłużyć realizacji konkluzji SCI RES, ustalonej na Bałtyckim Seminarium Biogeograficznym dla morświna w zakresie pozostałej części polskich wód morskich, innych niż Zatoka Pucka.

II. Obszar uzupełniający dla wydm nadmorskich z wierzwą piaskową (siedlisko 2170).

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. dla tego siedliska wskazano na konieczność dalszych prac (SCI RES).

W 2010 r., w wyniku podjęcia monitoringu tego siedliska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska, rozpoznanie rozmieszczenia siedliska w Polsce zostało uzupełnione. Nie udało się potwierdzić występowania tego siedliska na wielu stanowiskach, na których wcześniej przypuszczano, że występuje. Nie znaleziono w ogóle stanowisk na wybrzeżu zachodnim. Jedynym obszarem Natura 2000 chroniącym większe płaty siedliska okazał się obszar Zatoka Pucka i Półwysep Helski PLH220032. Na Mierzei Wiślanej (PLH280007) znaleziono tylko jedną kępę wierzby. Siedlisko jest rzadkością również w Ostoi Słowińskiej (PLH220023).

W tym kontekście, istotne wydaje się stwierdzenie – i udokumentowanie w Państwowym Monitoringu Środowiska – nie włączonego obecnie do sieci stanowiska k. Sitło. Stanowisko to, położone nieco na wsch. od miejscowości Stilo, znajduje się w pobliżu obszaru Natura 2000 Mierzeja Sarbska PLH220018, w którym wydmy z wierzwą piaskową wymienione są w SDF, ale mimo wielu prób nie udało się ich nigdy odnaleźć w terenie. Najprawdopodobniej wpis w SDF Mierzei Sarbskiej dotyczy błędnie zlokalizowanego stanowiska w Stilo, które w rzeczywistości znajduje się w pobliżu, ale już poza granicami tego obszaru.

Biorąc pod uwagę rzadkość i unikatowość tego typu siedliska na polskim wybrzeżu, a także przypuszczając że w konkluzjach Seminarium Bilateralnego stanowisko Stilo traktowano jako znajdujące się w sieci, proponujemy by uzupełnić sieć o obszar obejmujący to stanowisko. Obszar Natura 2000 na tym odcinku wybrzeża, pod nazwą **Lubiatowskie Bory Bażynowe**, proponowaliśmy już w 2009 r., nie wiedząc wówczas o stanowisku siedliska 2170,

ale opierając argumentację na występowaniu bardzo dobrze wykształconych płatów siedliska 2180. Wobec przedstawionych wyżej danych o siedlisku 2170, proponujemy wrócić do pomysłu wyznaczenia tego obszaru, obejmując jego granicami - przy okazji ujęcia stanowiska siedliska 2170 – kompleks nadmorskich siedlisk wydm i borów bażynowych, stanowiący jeden z lepiej zachowanych, a dotąd wciąż nie objętych ochroną, fragmentów polskiego wybrzeża.

III. Obszar uzupełniający dla wydm śródlądowych (2330)

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym Polsce dla tego typu siedliska została uznana za niewystarczającą (IN MOD), ze wskazaniem na konieczność włączenia obszaru **Wydm Kotliny Toruńskiej**.

Obszar ten nie został jednak włączony do sieci. Wiadomo nam, że w 2010 - 2011 r. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska rozważał i konsultował zgłoszenie obszaru. Mimo braku zastrzeżeń w toku konsultacji, zgłoszenie obszaru (obejmującego poligon wojskowy) zostało zablokowane na Radzie Ministrów przez Ministra Obrony Narodowej.

Dla wydm śródlądowych (siedlisko 2330) włączenie tego obszaru jest – jak stwierdzono już w procedurze Seminarium - niezbędne. Pola wydmowe Kotliny Toruńskiej należą do obszarów o największym nagromadzeniu wydm śródlądowych w Polsce. Oczywiście istnieją obszary o podobnej geomorfologii, z równie wysokimi wydmami (głównie inne tereny w pradolinie toruńsko-eberswaldzkiej), jednak w zdecydowanej większości są one porośnięte lasami gospodarczymi. Unikatowe zachowanie w tym obszarze żywych, nie zalesionych wydm, jest uwarunkowane użytkowaniem obszaru jako poligonu artyleryjskiego.

Toruński poligon, jako jedyny w kraju (prawdopodobnie również w Europie), jest położony na obszarze rozległego pola wydmowego, gdzie wydmy charakteryzują się rozległymi formami oraz dużą wysokością względną. Właśnie ta bardzo urozmaicona rzeźba terenu była czynnikiem predysponującym ten teren jako obszar do ćwiczeń artyleryjskich. Na innych naszych poligonach wojskowych z murawami napiaskowymi i wrzosowiskami oczywiście wydmy również występują, ale na żadnym (!) z nich nie ma takiego ich nagromadzenia jak na poligonie toruńskim. Obszar ten prezentuje typowy krajobraz śródlądowych pól wydmowych, tymczasem na innych poligonach krajobraz jest generalnie znacznie bardziej równinny (np. pola sandrowe) ze stosunkowo nielicznym występowaniem wydm. Ze względu na położenie w krajobrazie śródlądowych pól wydmowych, poligon toruński stanowi wyjątkowy, jedyny obszar tego typu w Polsce (i prawdopodobnie także jeden z nielicznych w całej Europie).

Wartość tego obszaru dla sieci Natura 2000 podnosi dodatkowo stałe występowanie wilka (*Canis lupus*)^{3 4 5}, unikat w części Polski położonej na zachód od Wisły. Liczna literatura naukowa potwierdza unikatowe walory obszaru, zarówno w zakresie jego szaty roślinnej (w tym występowanie gatunków z zał. II dyrektywy – *Pulsatilla patens*, *Thesium ebracteatum*)⁶, jak i w zakresie wybitnej różnorodności biologicznej, np. bezkręgowców związanych z wydmami^{7 8 9}. Dziekan i pracownicy Wydziału Biologii UMK po uzyskaniu informacji o pominięciu obszaru w dokonanym w 2012 r. powiększeniu sieci, wystąpili z pismem do GDOŚ wyrażającym zdziwienie wobec zaniechania zgłoszenia tego obszaru i potwierdzającym jego walory jako potencjalnego obszaru Natura 2000 (ZAŁĄCZNIK 4).

Podtrzymujemy konkluzję Seminarium o konieczności włączenia obszaru do sieci i wskazujemy, że zobowiązanie to nie zostało wykonane.

Nadmieniam, że użytkowanie obszaru jako poligon wojskowy sprzyja zachowaniu jego wartości przyrodniczych.

³ Sewerniak P. 2010. Wolves in the Toruń basin. *Ecological Questions* 13/2010: 47 – 53

⁴ Kamiński B., Fiderewicz J., Grajewski S. 2011. Wilk (*Canis lupus*) w Puszczy Bydgoskiej i jego wpływ na populacje dziko żyjących zwierząt kopytnych. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* 2011/2: 247-260

⁵ Nowak S., Mysłajek R. W., Kłosińska A., Gabrys G. 2011. Diet and prey selection of wolves (*Canis lupus*) recolonising Western and Central Poland. *Mammalian Biology* 76: 709-715.

⁶ Gugnacka-Fiedor W., Adamska E. 2010. The preservation state of the flora and vegetation of the artillery range near the city of Toruń. *Ecological Questions* 12/2010 – Special Issue: 75 – 86.

⁷ Szpila K. 2009. *Miltogramminae* (Diptera: Sarcophagidae) of Toruń. *Dipterion* 25: 57-70.

⁸ Szpila K., Zieliński J., Lik M. 2011. New records of the ladybird spider *Eresus* (*Araneae: Eresidae*) in northern Poland. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 67 (6): 580–586, 2011.

⁹ Owieśny M., Szpila K., Oleksa A., Ogonowski Ł. 2010. New localities of beautiful jumper *Philaeus chrysope* Poda, 1761 (*Araneae: Salticidae*) in Poland. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 66 (1): 65–70, 2010.

IV. Obszary uzupełniające dla suchych wrzosowisk (siedlisko 4030)

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym w Polsce dla tego typu siedliska została uznana za niewystarczającą (IN MOD), ze wskazaniem na konieczność włączenia obszarów **Wydmy Kotliny Toruńskiej** oraz **Uroczyska Puszczy Sandomierskiej**.

Żaden z tych dwóch obszarów nie został jednak włączony do sieci. Wiadomo nam, że w 2010 - 2011 r. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska rozważał i konsultował zgłoszenie obu obszarów. Ostatecznie zgłoszenie obszarów (obejmującego poligony wojskowe) zostało zablokowane na Radzie Ministrów przez Ministra Obrony Narodowej.

Oba wskazane obszary to dwa najlepiej wykształcone i zachowane przykłady mozaiki wydm śródlądowych (2330) i suchych wrzosowisk (4030). Walory obszaru Wydm Kotliny Toruńskiej przedstawiono już wyżej. Natomiast położony w obszarze Uroczyska Puszczy Sandomierskiej poligon Nowa Dęba to drugi w Polsce obszar unikatowej mozaiki wrzosowisk i wydm oraz jedyny wielkoobszarowy obszar wrzosowisk w całej Polsce południowej. Wrzosowiska łącznie zajmują w nim ponad 1950 ha, co wg danych GDOŚ stanowi 9,75 % całkowitej pow. tego siedliska występującego w Polsce; dodatkowo walor tych wrzosowisk podkreśla występowanie w nich szlaczkonii szafrańca *Colias myrmidone*, dla którego również ten obszar został wskazany w konkluzjach Seminarium jako niezbędny, a także nowe odkrycie stanowiska *Pulsatilla patens* (zob. część dla odpowiednich gatunków).

Podtrzymujemy konkluzję Seminarium o konieczności włączenia obu obszarów do sieci i wskazujemy, że zobowiązanie to nie zostało wykonane.

Nadmieniamy, że użytkowanie obszaru jako poligon wojskowy sprzyja zachowaniu jego wartości przyrodniczych.

V. Obszar uzupełniający dla szlaczkonii szafrańca (*Colias myrmidone*) i innych gatunków owadów

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym w Polsce dla szlaczkonii szafrańca została uznana za niewystarczającą (IN MOD) ze względu na brak w sieci obszaru **Uroczyska Puszczy Sandomierskiej** (por. także wyżej w części dotyczącej siedliska 4030, dla którego również ten obszar jest niezbędny). Obszar nie został jednak włączony do sieci. Wiadomo nam, że w 2010 - 2011 r. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska rozważał i konsultował zgłoszenie tego obszaru. W poddanej konsultacji SDF obszaru potwierdzono, że „na terenie poligonu wojskowego, w części zajmowanej przez suche wrzosowiska odnotowano występowanie szlaczkonii szafrańca *Colias myrmidone*, którego populacja w tym miejscu jest szacowana na kilkadziesiąt osobników (ogólne znaczenie B)”. Ostatecznie jednak zgłoszenie obszarów (obejmującego poligony wojskowe) zostało zablokowane na Radzie Ministrów przez Ministra Obrony Narodowej.

Ten sam obszar został wskazany w konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego jako niezbędny do uzupełnienia również dla *Maculinea telejus*, *Maculinea nausithous* i *Osmoderma eremita*. W 2010 r. nowo odkryto tu także stanowisko *Pulsatilla patens*, które również wymaga włączenia do sieci (zob., analiza dla tego gatunku).

VI. Obszary uzupełniające dla ciepłych muraw napiaskowych (siedlisko 6120)

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym w Polsce dla tego typu siedliska została uznana za niewystarczającą (IN MOD), ze wskazaniem na konieczność włączenia obszaru **Murawy na Poligonie Orzysz**.

Obszar ten nie został jednak włączony do sieci. Wiadomo nam, że w 2010 - 2011 r. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska rozważał i konsultował zgłoszenie obszaru. Mimo braku zastrzeżeń w toku konsultacji, zgłoszenie obszaru (obejmującego poligon wojskowy) zostało zablokowane na Radzie Ministrów przez Ministra Obrony Narodowej.

Ponadto, uzyskano nową wiedzę naukową o dodatkowym obszarze, który jest potrzebny dla ochrony tego siedliska. W konsekwencji, na podstawie aktualnego na 2012 r. stanu wiedzy, uważamy że dla rozważanego siedliska konieczne jest uzupełnienie sieci o jeszcze dwa obszary:

1. **Murawy na Poligonie Orzysz** – jak stwierdzono już w konkluzjach Seminarium
2. **Murawy nad Dolną Narwią** – 316 ha – 7 fragmentów w dolinie Narwi z najlepiej wykształconymi i zachowanymi murawami ciepłolubnymi ze zw. *Koelerion* na Mazowszu. Odkrycie tych muraw jest wynikiem projektu inwentaryzacji muraw, mokradel i łąk w woj. mazowieckim, zrealizowanego przez Instytut Techniczno-Przyrodniczy w Falentach.

VII. Obszary uzupełniające dla sasanki otwartej (*Pulsatilla patens*).

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym w Polsce dla tego gatunku została uznana za niewystarczającą (IN MOD), ze wskazaniem na konieczność włączenia obszarów Sasanki w Kolimagach oraz Murawy na Poligonie Orzysz oraz konieczność sprawdzenia (SCI RES) występowania gatunku .w pobliżu, lecz poza granicami obszaru Natura 2000 Uroczyska Lasów Janowskich PLH060031.

Sasanki w Kolimagach zostały włączone do sieci, lecz zobowiązanie do włączenia obszaru **Murawy na Poligonie Orzysz** nie zostało wykonane (niezbędnego również dla siedliska 6120, patrz wyżej).

Występowanie gatunku w **Lasach Janowskich** poza granicami wyznaczonego obszaru (na tzw. Małej Patelni na poligonie Lipa) zostało potwierdzone w 2010 r., a stanowisko opisano nawet w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. W raporcie z monitoringu (ZAŁĄCZNIK 5), to stanowisko określone zostało jako „kluczowe dla przetrwania *Pulsatilla patens* na obszarze Lasów Janowskich” i wskazano, że konieczne jest jego włączenie do obszaru Natura 2000. Mimo to, odpowiednie powiększenie obszaru nie zostało zgłoszone.

Dodatkowo, w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. nowe stanowisko gatunku zostało opisane (ZAŁĄCZNIK 6) na poligonie Nowa Dęba, w koniecznym do zgłoszenia do sieci także z innych względów, ale dotąd nie zgłoszonym, obszarze **Uroczyska Puszczy Sandomierskiej** (zob. części dot. siedliska 4030 oraz *Colias myrmidone* i in. gatunków). Oba stanowiska w południowej Polsce (zarówno Lasy Janowskie i Puszcza Sandomierska) są niezbędne dla ochrony bardzo rzadkiego i zanikającego w tej części kraju gatunku.

Podtrzymujemy więc opinię o konieczności uzupełnienia sieci o obszar Murawy na Poligonie Orzysz, powiększenia obszaru Lasy Janowskie i – uwzględniając aktualny stan wiedzy – dodania obszaru Uroczyska Puszczy Sandomierskiej, niezbędnego już i tak dla wielu innych siedlisk i gatunków.

VIII. Obszar uzupełniający dla łąk selernicowych (6440), lasów łągowych (91F0), minoga rzecznoego (*Lampetra fluviatilis*), minoga strumieniowego (*Lampetra planeri*), bolenia (*Aspius aspius*), modraszka telejusa (*Maculinea telejus*), modraszka nausitous (*Maculinea nausithous*), jelonka (*Lucanus cervus*), pachnicy dębowej (*Osmoderma eremita*), kozioroga debosza (*Cerambyx cerdo*).

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym w Polsce dla wszystkich wymienionych wyżej siedlisk i gatunków została uznana za niewystarczającą (IN MOD), ze wskazaniem na konieczność dodania do sieci obszaru **Krośnieńska Dolina Odry**. Dla siedlisk 6440, 91F0 oraz dla *Lampetra fluviatilis*, *Aspius aspius*, *Cerambyx cerdo* obszar ten był jedynym powodem konkluzji IN MOD.

Pomimo tak przekonujących argumentów o konieczności włączenia do sieci, obszar ten nie został jednak zgłoszony. Wiadomo nam, że w 2010 - 2011 r. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska rozważał i konsultował zgłoszenie obszaru. Zgłoszenie obszaru (ponoć tylko ze względu na fakt, że w jego granicach – 19 tys. ha - znajduje się jedna, punktowa, ćwiczebna przeprawa czołgowa – mimo że jej funkcjonowanie w żaden sposób nie przeszkadza ochronie obszaru) zostało zablokowane na Radzie Ministrów przez Ministra Obrony Narodowej.

IX. Obszar uzupełniający dla mezotroficznych jezior ramienicowych (siedlisko 3140)

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. ujęcie tego siedliska w sieci Natura 2000 w kontynentalnym regionie biogeograficznym zostało uznane za niewystarczające (IN MOD). Na podstawie ówczesnej wiedzy, wskazano że konieczne jest uzupełnienie sieci o obszar Jeziora Torzyskie.

Uzupełnienie to zostało zrealizowane. Jednak, równolegle uzyskano nową wiedzę o obiekcie, który wydaje się jeszcze potrzebny do uzupełnienia reprezentacji tego siedliska w sieci z przyczyn geograficznych (jest to jedyne stanowisko w południowej Polsce). Proponujemy włączenie do sieci obszaru **Pogoria III** – 214,2 ha - jeden z najlepiej wykształconych w Polsce (10 gat. ramienic, do tego *Niella sp.*, *Nitellopsis sp.*, *Tohypella sp.* – inne głony makrofity z tej rodziny) płatów łąk ramienicowych (siedlisko 3140), wykształcający się w prawie oligotroficznym zbiorniku sztucznego pochodzenia. W południowej Polsce nie ma w sieci żadnych jezior ramienicowych w sieci Natura 2000, a wskazany zbiornik stanowi ostoję rzadkich ramienic o randze europejskiej. Europejski „Habitat Interpretation Manual” nie precyzuje, że chronione są tylko naturalne zbiorniki, wiele ostoi tego siedliska, np. w Niemczech, to zalane kamieniołomy.

X. Rewizja konkluzji i obszary uzupełniające dla siedliska 7230 (torfowiska alkaliczne)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. ujęcie tego siedliska w sieci Natura 2000 zostało wprawdzie uznane - zarówno w regionie kontynentalnym, jak i alpejskim - za wystarczające (SUF), ale postęp wiedzy o jego występowaniu uzyskany w latach 2010 - 2012 powinien być obecnie przesłanką do ponownego otwarcia analizy biogeograficznej.

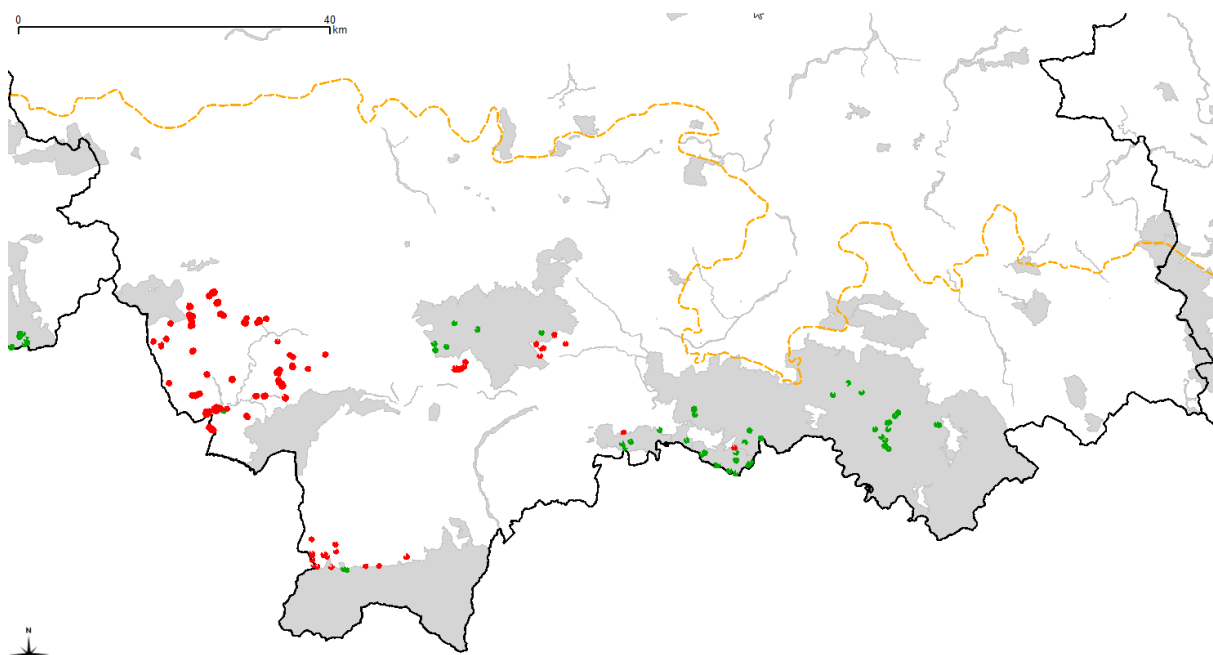
W wyniku realizacji projektu „Programy ochrony torfowisk alkalicznych (7230) oraz związanych z nimi zagrożonych gatunków...”, finansowanego ze środków EFRR za pośrednictwem V osi Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, a zakończonego w 2012 r., przeprowadzona została w skali kraju inwentaryzacja i weryfikacja występowania siedliska. Zasadniczo zmienia ona obraz wiedzy o występowaniu i stanie zachowania tego typu siedliska w Polsce. Dotychczas zasoby tego siedliska w naszym kraju szacowano, wg różnych źródeł, od ok. 35 tys. ha do ok. 100 tys. ha, podczas gdy przeprowadzona inwentaryzacja i weryfikacja terenowa potwierdziła występowanie mechowisk z charakterystyczną roślinnością zaledwie na powierzchni ok. 8 tys. ha (z czego ok. 70% stanowią torfowiska alkaliczne w dolinie Biebrzy), z których zaledwie 4,7% powierzchni płatów (mniej niż 700 ha w skali Polski) znajduje się we właściwym stanie ochrony.

W regionie kontynentalnym, choć w skali całego regionu większość torfowisk alkalicznych jest włączona do sieci, zaznaczają się w świetle aktualnych danych dwie wyraźne luki geograficzne:

- Na Mazowszu w sieci ujęto zaledwie 2,6 ha torfowisk alkalicznych, co stanowi zaledwie 1,05% zasobów siedliska w regionie. Jest to efekt pominięcia w sieci dwóch dużych torfowisk: Serafin i Kłocie Raciąskie, o powierzchni odpowiednio 95 i 137 ha.
- W województwie pomorskim ujęcie torfowisk alkalicznych w sieci jest zaskakująco niskie i wynosi zaledwie 23% ich powierzchni. Jest to głównie efekt dotychczasowego pominięcia w sieci obszaru Dolina Słupi (co, mamy nadzieję, zostanie wkrótce naprawione), oraz efekt objęcia obszarem Dolina Debrzynki wyłącznie torfowisk po lewej stronie rzeki Debrzynka (w woj. wielkopolskim), a pominięcia pomorskiej części tego spójnego kompleksu torfowisk, leżącej na prawym brzegu rzeki.

W regionie alpejskim inwentaryzacje w latach 2010-2011 przyniosły odkrycia zasadniczo zmieniające wiedzę o występowaniu torfowisk alkalicznych w Karpatach. Dotychczas występowanie siedliska 7230 znane było w formie licznych, ale bardzo drobnych powierzchniowo, mlak, rozproszonych w kompleksach górskich. Latem 2010 r. odkryto jednak, a w 2011 r. dodatkowo zweryfikowano, płaty dużych, kilku- lub nawet kilkunastohektarowych torfowisk alkalicznych na Orawie. Orawa okazała się w ogóle najważniejszym w regionie alpejskim skupieniem torfowisk alkalicznych, a nie zostały one w ogóle włączone do sieci.

W wyniku inwentaryzacji i weryfikacji siedliska w regionie alpejskim okazuje się, że do sieci Natura 2000 włączonych jest obecnie zaledwie 7% powierzchni torfowisk alkalicznych w tym regionie biogeograficznym. Na ten wynik rzutuje przede wszystkim zupełny brak ochrony torfowisk na Orawie w woj. małopolskim (w skali województwa małopolskiego do sieci włączonych jest zaledwie 3,8% powierzchni torfowisk alkalicznych!). Wynik ten jest wystarczającą przesłanką do rewizji konkluzji Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego – dotychczasowe ujęcie siedliska w sieci Natura 2000 nie może być uznawane za wystarczające.

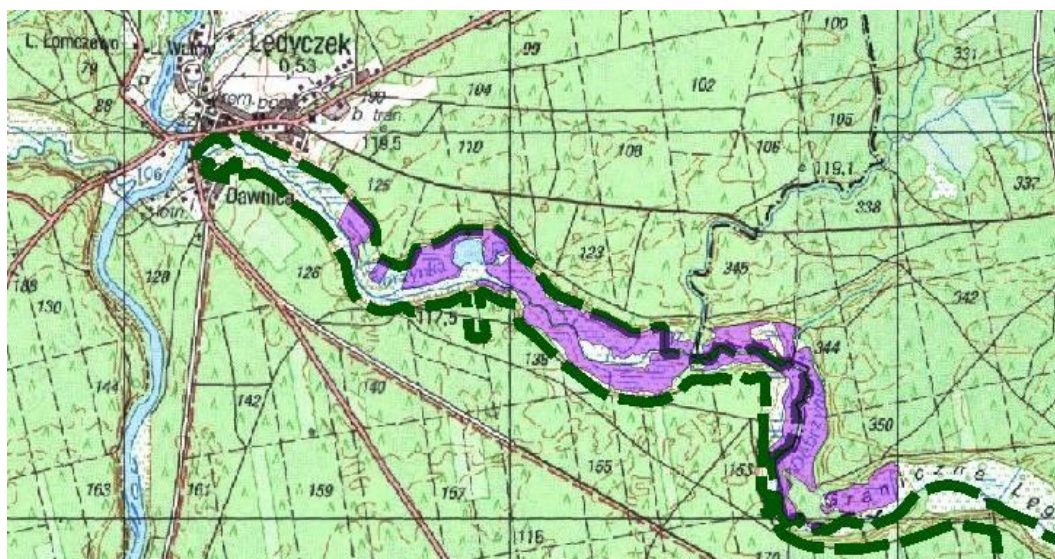

Rys.: torfowiska alkaliczne (7230) w alpejskiej części woj. małopolskiego. Czerwone – nie włączone do sieci Natura 2000, zielone – w obszarach siedliskowych Natura 2000. Zaznaczono obszary siedliskowe Natura 2000 i granicę regionu biogeograficznego.

Proponujemy w związku z tym, by dla siedliska 7230 wyznaczyć dodatkowo jeszcze 4 obszary i przypominamy o konieczności skorygowania granic co najmniej 1 obszaru:

1. **Torfowisko Serafin** – 322,6 ha, woj. mazowieckie, region kontynentalny - największe żywe mechowisko i torfowisko przejściowe w woj. mazowieckim, trzon proponowanego obszaru stanowi rezerwat przyrody Torfowisko Serafin.
2. **Kłocie Raciąskie** – 188,1 ha, woj. mazowieckie, region kontynentalny - jedyne i wielkie kłociowisko w mozaice z mechowiskami (7230) i ramienicowymi oczkami wodnymi (3140)¹⁰ w woj. mazowieckim. Obiekt generalnie bardzo cenny przyrodniczo. Głównym walorem obiektu jest torfowisko nakredowe i mechowiska –dotychczasowe pominięcie tego obiektu było wielkim przeoczeniem; uważamy że należy dodać go do sieci.
3. **Mechowiska Bembeńskie** - 11,9 ha, woj. małopolskie, region alpejski - trzy torfowiska alkaliczne w dolinie potoku Bembeńskie na Orawie. Jedno z nich należy do najcenniejszych torfowisk alkalicznych w Polskich Karpatach - z wypływami wapiennych wód i z wytrącającą się martwicą wapienną, trawertynami, szeregiem wskaźnikowych, unikatowych gatunków roślin (m. in. *Pinguicula vulgaris*, *Carex davalliana*). Obiekt został odkryty dopiero podczas inwentaryzacji przyrodniczej latem 2010 r.
4. **Mechowiska Orawskie** – 79,0 ha, woj. małopolskie, region alpejski - trzy dobrze wykształcone torfowiska alkaliczne. Obiekty odkryte dopiero podczas inwentaryzacji przyrodniczej latem 2010 r. Jeden z obiektów to unikatowy i wyjątkowo cenny przykład kompleksu współwystępujących torfowisk różnych typów – torfowisko alkaliczne okala „orawskie” torfowisko wysokie, nie włączone dotychczas do obszaru Torfowiska Orawsko-Nowotararskie, są tam też płyty boru bagiennego i torfowiska przejściowego.
5. **Dolina Debrzynki PLH300047 (powiększenie)** – przypominamy o wcześniej już zgłaszanej potrzebie korekty granic tego obszaru Natura 2000 (region kontynentalny). Jest to dolina rzeki wypełniona kompleksem torfowisk alkalicznych – uznana za obszar Natura 2000 dla ochrony tych torfowisk, jednak obszar ten wyznaczono omyłkowo tylko w województwie wielkopolskim, pomijając równie cenną część kompleksu torfowiskowego sięgającą na teren województwa pomorskiego:

¹⁰ Ujęcie siedliska 3140 w regionie kontynentalnym zostało w konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego uznane za niewystarczające

Rys.: Torfowiska nad Debrzynką. Kolor fioletowy – torfowiska alkaliczne (7230), zielona linia – obszar Natura 2000 (błędnie wyznaczony tylko w woj. wielkopolskim)

XI. Powiększenia obszarów dla skutecznej ochrony muraw kserotermicznych (siedlisko 6210)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. ujęcie tego siedliska w sieci Natura 2000 w kontynentalnym regionie biogeograficznym zostało uznane za niewystarczające (IN MOD). W konkluzjach Seminarium wskazano – na podstawie stanu wiedzy z 2010 r. – nazwy obszarów wymagających powiększenia: Kumów Majoracki PLH060072, Żmudź PLH060075, Żurawce PLH060029, Dobromierz PLH020034. Te powiększenia zostały zrealizowane, choć w przypadku obszaru Dobromierz dokonane powiększenie (352,5 ha) jest mniejsze od propozycji eksperckiej sformułowanej w zamówionej przez GDOŚ ekspertyzie (ok. 500 ha)¹¹. Jednak równolegle, w wyniku prac inwentaryzacyjnych i poszukiwawczych, realizowanych w ramach naszego zaangażowania w ochronę siedliska 6210 w Polsce, w latach 2010-2012 zidentyfikowane zostały jeszcze inne kluczowe dla muraw kserotermicznych miejsca, w których granice obszarów Natura 2000 powinny być skorgowane tak, by objąć cenne murawy. Uważamy, że zgłaszana w 2012 r. propozycja uzupełnień sieci dla muraw kserotermicznych powinna być oparta na stanie wiedzy z 2012 r., a nie ograniczona tylko do obszarów wskazanych w konkluzjach Seminarium na podstawie stanu wiedzy z wiosny 2010 r.

Proponujemy w związku z tym, by dla siedliska 6210 dokonać jeszcze korekt granic 3 obszarów:

1. **Ostoja Nadbużańska PLH140011 (powiększenie)** – potrzebne jest jej powiększenie o 141,5 ha, o murawy koło Mielnika – Są to cenne i zupełnie unikatowe w tym regionie murawy kserotermiczne na zboczach Doliny Bugu. Konieczność ich włączenia w granice obszaru Natura 2000 była podnoszona już od 2007 r., w opracowywanym wówczas "Programie Lokalnej Współpracy", z nieznanых przyczyn nie została dotychczas zrealizowana. Trzon terenu to rezerwat Góra Uszeście i zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Głogi”.
2. **Przełom Wisły w Małopolsce PLH060045 (powiększenie)** – potrzebne jest jej powiększenie o cenne murawy koło Solca n. Wisłą. Trzon proponowanego do włączenia do obszaru Natura 2000 terenu to projektowany rezerwat „Raj” i istniejący malutki rezerwat „Sadkowice”.
3. **Dolna Odra PLH320047 (powiększenie)** – potrzebna jest pilna realizacja powiększenia obszaru o płaty muraw, którego projekt został wypracowany w planie zadań ochronnych dla tego obszaru, sporządzonym przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie.

¹¹ Świerkosz K., Reczyńska K., Pielech R. 2011. Kontrola jakości siedliska przyrodniczego 6210* murawy kserotermiczne oraz jego rozmieszczenia na terenie obszaru Dobromierz PLH020034, Mscr. dla GDOŚ.

XII. Obszar uzupełniający dla łąk trzęślicowch (siedlisko 4010)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym w Polsce dla tego gatunku została uznana za niewystarczającą (IN MOD) i wskazano obszary, które powinny być dodane. Spośród wskazanych obszarów, nie został zgłoszony obszar **Łąki w Śliwie**, mimo że poddany był przez GDOŚ konsultacjom społecznym, a jego wyznaczenie w toku tych konsultacji nie wzbudzało większych sprzeciwów..

XIII. Obszary uzupełniające dla lipiennika Loesela (*Liparis loeseli*)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym w Polsce dla tego gatunku została uznana za niewystarczającą (IN MOD), a jako niezbędne do dodania do sieci obszary wskazano: Torfowiska w Dolinie Proсны oraz Łąki w Sławkowie. W regionie alpejskim gatunek w Polsce nie występuje.

Dwa obszary wskazane z nazwy w konkluzjach Seminarium Bilateralnego zostały wprawdzie obecnie włączone do sieci, ale w międzyczasie uzyskano też nowe dane naukowe, w świetle których konkluzja IN MOD powinna być nadal podtrzymana.

W wyniku realizacji projektu "*Programy ochrony torfowisk alkalicznych (7230) oraz związanych z nimi zagrożonych gatunków...*", finansowanego ze środków EFRR za pośrednictwem V osi Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, a zakończonego w 2012 r., uzyskana została nowa wiedza na temat występowania lipiennika Loesela w Polsce. W ramach projektu prowadzona była inwentaryzacja i weryfikacja stanowisk gatunku. Odnaleziono nowe jego stanowiska i populacje.

Ponadto, w wyniku prac botanicznych, kilkaset metrów poza granicami istniejącego obszaru Natura 2000 Łąka w Bęczkowicach PLH100004 odkryto nieznaną wcześniej populację lipiennika, liczniejszą niż populacja w obecnym obszarze Natura 2000. Jej włączenie do sieci ma znaczenie dla ochrony gatunku, ponieważ chodzi tu o populację w centralnej Polsce (województwo łódzkie), gdzie lipiennik jest skrajnie rzadki.

W świetle aktualnej wiedzy naukowej, większość stanowisk gatunku w regionie kontynentalnym została wprawdzie ujęta w sieci, ale ujawniają się problemy w ujęciu regionalnym (luki geograficzne), które zgodnie z metodyką oceny biogeograficznej powinny skutkować oceną IN MOD. W szczególności:

- Na Mazowszu, gdzie znane są obecnie 4 stanowiska lipiennika, w sieci ujęte są tylko dwa z nich (Pakosław i Torfy Orońskie). W każdym z nich jednak liczebność lipiennika wynosi zaledwie kilka osobników. Poza siecią pozostają natomiast liczne populacje na dwóch położonych w bezpośrednim sąsiedztwie torfowiskach Drzesno i Nałęczin – tworzące największe skupienie lipiennika na Mazowszu (populacja ponad 100 osobników, znajdująca się obecnie we właściwym stanie ochrony; częściowo chroniona w rezerwacie przyrody).
- W województwie warmińsko-mazurskim ujęto w sieci wprawdzie aż 18 z 24 stanowisk, w tym dużą populację w Ostoi Hławskiej, ale największa i trzecia pod względem liczebności populacja w województwie – odpowiednio: na torfowisku Sikory Juskie i nad. jez. Kirszniter – pozostają poza siecią. Te niewielkie torfowiska warto włączyć do sieci, bo umożliwiłoby to skuteczną ochronę istotnych zasobów lipiennika.
- W województwie śląskim w sieci jest wprawdzie uwzględniona największa populacja w Kuźnicy Wareżyńskiej, ale należy pamiętać, że znajduje się ona w złym (U2) stanie ochrony - doszło tam do poważnych zniszczeń siedliska lipiennika, a dotychczasowe działania RDOŚ w Katowicach, podejmowane dla naprawy szkód, nie są satysfakcjonujące. Warto uzupełnić ujęcie przez włączenie liczącej ponad 1000 osobników i znajdującej się we właściwym stanie ochrony populacji w Szczakowej, a także nieco mniejszej, lecz ważnej, populacji nad jez. Pogoria 1.
- W województwie łódzkim znane są trzy stanowiska lipiennika. Do sieci nie włączono jednak najmocniejszego stanowiska w Bęczkowicach (ok. 80 osobników), położonego kilkaset metrów od granic istniejącego obszaru Natura 2000 Łąka w Bęczkowicach PLH100004, w którym populację lipiennika szacuje się na 61 osobników.

Uważamy więc obecnie, że dla uzyskania wystarczającego ujęcia lipiennika Loesela w sieci Natura 2000 potrzebne jest jeszcze wyznaczenie dodatkowych 5 obszarów i powiększenie 1 obszaru:

1. **Drzesno** – 95,3 ha - jezioro i sąsiadujące mechowisko z największą na Mazowszu (!) populacją lipiennika, obszar objąłby dwa sąsiadujące ze sobą torfowiska alkaliczne Drzesno (rezerwat przyrody) i Nałęczin
2. **Szczakowa** – 107,4 ha – torfowiska z populacją ok. 1000 lipienników, potrzebne do włączenia do sieci. Biorąc pod uwagę, że we włączonym do sieci obszarze "Lipienniki w Dąbrowie Górniczej" doszło do poważnych zniszczeń siedliska lipiennika, a dotychczasowe działania RDOŚ w Katowicach podjęte w trybie art. 37 i ustawy szkodowej nie są satysfakcjonujące; wzmocnienie ujęcia w sieci Natura 2000 populacji lipiennika Loesela w tym rejonie wydaje się więc tym bardziej potrzebne.
3. **Młaki nad Pogorią** – 6,2 ha - duża populacja lipiennika, warta uwzględnienia w sieci; uzasadnienie jak wyżej.
4. **Sikory Juskie** – 60,1 ha - z mechowiskiem z populacją ok. 1200 lipienników (największa populacja w woj. warmińsko-mazurskim, jedna z większych w Polsce), ze wszech miar warta włączenia do sieci.
5. **Kirszniter** - 12,0 ha - dobrze wykształcone i zachowane śródleśne mechowisko z populacją kilkuset lipienników (jedna z większych w warmińsko-mazurskim), a poza tym bardzo wartościowe i cenne florystycznie torfowisko.
6. **Łąka w Bęczkowicach** – powiększenie istniejącego obszaru PLH100004 tak, by włączyć do obszaru Natura 2000 użytek ekologiczny obejmujący działkę nr 45 (Kol. Trzepnica, gm. Łęki Szlacheckie) o powierzchni ponad 11 ha, obejmujący kompleks torfowisk niskich w dolinie Łuciąży z unikatową florą mszaków i roślin naczyniowych, w tym występowanie dużej populacji lipiennika (ok. 80 osobników), a przy okazji także *Hamatocaulis vernicosus*. (gatunek, dla którego ew. stanowiska w województwie łódzkim stanowią SCIENTIFIC RESERVE wg wyników Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego z marca 2010 r.).

XIV. Obszary uzupełniające dla nocka dużego (*Myotis myotis*)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. wyznaczoną dla nocka dużego sieć obszarów w regionie kontynentalnym została uznana za niewystarczającą (IN MOD). Wskazano do niezbędnego powiększenia 3 obszary. Dolina Kamiennej PLH 220007, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046 i Dolina Górnej Pilicy PLH260018.

Zobowiązanie z Seminarium nie zostało w pełni wykonane. Zgłoszono odpowiednie powiększenie obszaru Dolina Kamiennej. Nie dokonano natomiast dwóch pozostałych powiększeń. Granice obszaru Dolina Górnej Pilicy zostały wprawdzie skorygowane, ale jak podała GDOŚ, chodzi tu o zmniejszenie obszaru o 1,9 ha w związku z uszczegółowieniem rozgraniczenia z sąsiednim obszarem Suchy Młyn, a nie o powiększenie dla nietoperzy. Obszar Uroczyska Puszczy Drawskiej nie został w żaden sposób powiększony.

Ponadto, w wyniku nowych badań i monitoringu gatunku przeprowadzonych w latach 2010-2012, uzyskano nową wiedzę o istotnych koloniach i zimowiskach nocków, która powinna przełożyć się na dodatkowe uzupełnienia dla tego gatunku.

W naszej ocenie, dla tego gatunku, oprócz wskazanych wyżej powiększeń obszarów Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046 i Dolina Górnej Pilicy PLH260018, należałoby jeszcze:

1. Utworzyć obszar **Grzmiąca** obejmujący kolonię rozrodczą 100-150 nocków, będącą najprawdopodobniej jednym z letnich schronień dla nietoperzy zimujących w Międzyrzeckim Rejonie Umocnionym;
2. Utworzyć nowy obszar **Zbiornik na Oruni**, obejmujący nowo odkryte zimowisko nocka dużego, położone w okolicach Trójmiasta, poza zwartym zasięgiem występowania gatunku);
3. Włączyć stanowiska nocków dużych do obszarów sąsiednich; dotyczy to nowo odkrytych stanowisk proponowanych do włączenia do obszarów: **Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie** (PLH240003) – jedyna kolonia rozrodcza tego gatunku na Górnym Śląsku (w Nakle Śląskim) – ok. 250 osobników; **Kościół w Równem** (PLH180036) – chroniący kolonie rozrodcze w Kobylanach i Równem – ok. 270 osobników; **Fortyfikacje w Poznaniu** (PLH300005) – przez dodanie odkrytego w 2008 roku nowego zimowiska na terenie miasta; **Ostoja Pilska** (PLH 300045) – włączenie zimowiska gdzie zimuje ponad 100 nocków dużych, a ponad 2000 nietoperzy innych gatunków; **Ostoje Nietoperzy**

Gór Sowich (PLH020071) – przez włączenie kolonii nocków w Rościszowie¹²; **Wzgórza Strzebińskie** (PLH020074) – przez włączenie kolonii w Ziębicach, **Ujście Warty** (PLC080001) - przez włączenie zimowisk w fortach twierdzy Kostrzyn do obszaru (podobnie jak w przypadku podkowców, ich wyłączenie z sieci było wynikiem błędu przy ostatecznym wyznaczaniu granic, wynikającym np. z bezrefleksyjnego wycięcia z obszaru terenu zabudowanego).

Dodatkowa kolonia nocka dużego zostałaby także objęta siecią w nowym obszarze Sławków, zaproponowanym dalej dla nocka orzęsionego, niezbędnym dla ochrony ostatnio odkrytej, największej kolonii rozrodczej nocka orzęsionego w Polsce.

XV. Rewizja konkluzji i obszary uzupełniające dla podkowca małego (*Rhinolophus hipposideros*)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. - na podstawie ówczesnej wiedzy - wyznaczona dla podkowca małego sieć obszarów w regionie alpejskim została uznana za wystarczającą (SUF). a w regionie kontynentalnym zidentyfikowano tylko konieczność uzupełnienia danych o gatunku w jednym obszarze (IN MIN). Jednak, w latach 2010 - 2012 uzyskano nową wiedzę o rozmieszczeniu tego gatunku, która powinna skłaniać do rewizji ówczesnej konkluzji i do dalszego uzupełnienia obszarów wyznaczonych dla ochrony gatunku.

W wyniku realizacji projektu „Ochrona podkowca małego w Polsce”, realizowanego przez stowarzyszenie PTPP „pro Natura”, finansowanego ze środków EFRR za pośrednictwem V osi Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, w latach 2010 - 2012 zebrano nowe dane o występowaniu podkowca małego w Polsce. Odnaleziono między innymi nowe, ważne stanowiska tego gatunku, w większości zlokalizowane w sąsiedztwie wyznaczonych dla tego gatunku obszarów Natura 2000, ale poza ich granicami. Łącznie, w takich skupieniach - które bez problemów mogłyby być i powinny być włączone do obszarów Natura 2000, ale na razie znajdują się poza granicami obszarów - skupia się ponad 1000 podkowców małych, co biorąc pod uwagę dane zamieszczone w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt może stanowić nawet 30-40% polskiej populacji tego gatunku.

W obszarach karpackich wykryto natomiast w ostatnich latach, że część kolonii rozrodczych wykorzystuje naprzemiennie zarówno schronienia znajdujące się w granicach obszarów, jak i położone poza nimi. Podkowce przenoszą się pomiędzy blisko położonymi schronieniami, więc chroniąc jedno i nie chroniąc sąsiedniego, nie obejmujemy właściwą ochroną wybranej wcześniej populacji lokalnej. Potrzeba zmiany granic wynika więc w tym regionie z nowego, lepszego rozpoznania wykorzystywania przestrzeni przez chronione kolonie i ich „zbyt ciasnego” pierwotnego wytyczenia.

Należy tu podkreślić, że są to nietoperze o osiadłym trybie życia, wędrujące sezonowo zwykle do 10 km, a dobowo poniżej 4,5 km. Gatunek ten jest bardzo wrażliwy na zmiany w krajobrazie w najbliższym otoczeniu – a przy tym jest całkowicie uzależniony od schronień stworzonych przez człowieka (remonty strychów, usuwanie nawet pojedynczych drzew służących orientacji, iluminacje kościołów i innych budynków to niektóre działania, które w ciągu kilku tygodni mogą spowodować utratę każdej z tych kolonii!). Tempo wzrostu zagrożeń i skutecznego (choć niezamierzonego) płoszenia podkowców w ostatnich latach jest tak duże, że tylko objęcie skuteczną ochroną jak największej liczby schronień tych ssaków i dalsze, szeroko zakrojone działania ochronne mogą zatrzymać niekorzystne trendy spadku liczebności. Włączenie kolonii rozrodczych w granice obszarów Natura 2000 ma kluczowe znaczenie dla podjęcia niezbędnych działań ochronnych – podjęta w 2011 r. próba kompleksowej ochrony kluczowych stanowisk podkowców w ramach projektu LIFE+ zakończyła się niepowodzeniem mimo wstępnej pozytywnej oceny projektu, ponieważ okazało się że kluczowe stanowiska rozrodcze, mające stanowić miejsce lokalizacji niezbędnych działań ochronnych, znajdują się poza granicami obszarów Natura 2000, co wykluczyło możliwość finansowania działań z LIFE+.

Na podstawie aktualnego stanu wiedzy, uważamy więc, że byłoby jeszcze potrzebne:

W regionie alpejskim:

1. W istniejącym obszarze **Uroczysko Łopień** (PLH120078) – poszerzenie granic obszaru o jaskinie masywu Mogielnicy, tak by skutecznie ochronić kompleks zimowisk w jaskiniach,

¹² W SDF obszaru podano w opisie walorów obszaru „Kolonie rozrodcze nocka dużego w Rościszowie to jedno z największych letnich znanych zgrupowań tego gatunku w Polsce”, ale w rzeczywistości ta kolonia nie znalazła się w granicach tego obszaru.

2. W istniejącym obszarze **Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego** (PLH120052) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Gruszowie, Trzcianie k. Bochni, Wieruszycach i Trzemeśni, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 250 osobników (obszar ten jest najcenniejszy jeśli chodzi o ochronę podkowca małego w Polsce i jeden z 2 najcenniejszych chroniących nietoperze w kraju w ogóle, obok Nietoperka PLH080003),
3. W istniejącym obszarze **Ostoje Nietoperzy Powiatu Gorlickiego** (PLH120094) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Łuźnej, Ropie i Koniecznej, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 120 osobników,
4. W istniejącym obszarze **Trzciana** (PLH180018), – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w kolonii rozrodczej w Tylawie, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 40 osobników,
5. W istniejącym obszarze **Bieszczady** (PLC180001) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Bereźnicy Wyżnej i Górzance, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 40 osobników na wschodnim krańcu występowania gatunku w Polsce (następna kolonia rozrodcza na zachód chroniona w sieci Natura 2000 oddalona o ok. 50 km),
6. W istniejącym obszarze **Jasiołka** (PLH180011) – poszerzenie granic obszaru o kolonię rozrodczą w Dukli, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 20 osobników.

W regionie kontynentalnym:

7. W istniejącym obszarze **Bednarka** (PLH120033) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Cieklinie i Rozdzielu, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 100 osobników,
8. W istniejącym obszarze **Beskid Śląski** (PLH240005) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Jaworzu i Brennej, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o niemal 200 osobników, a także zimowiska w jaskiniach Wiślańskiej i Grabowej, co zwiększy liczbę chronionych zimujących podkowców o ok. 120 osobników,
9. W istniejącym obszarze **Beskid Żywiecki** (PLH240006), – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Milówce i Rychwałdzie, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 200 osobników (jedne z największych znanych kolonii rozrodczych podkowca małego w Polsce!),
10. W istniejącym obszarze **Dolina Prądnika** (PLH120004) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w kolonii rozrodczej w Korzkwi, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 40 osobników w jednym z najbardziej na północ wysuniętych stanowisk tego gatunku,
11. W istniejącym obszarze **Kościół w Radziechowach** (PLH240007), poszerzenie granic obszaru o alternatywne schronienie do chronionej kolonii w Radziechowach,
12. W istniejącym obszarze **Ostoje Nietoperzy okolic Bukowca** (PLH120020), – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w kolonii rozrodczej w Domsławicach, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 40 osobników,
13. W istniejącym obszarze **Pasmo Krowiarki** (PLH020019) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Gorzanowie i Starej Łomnicy, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 100 osobników,
14. W istniejącym obszarze **Piekielna Dolina koło Polanicy** (PLH020010) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w kolonii rozrodczej w Szczytnej (jedno z 4 znanych miejsc na Dolnym Śląsku), co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 30 osobników,
15. W istniejącym obszarze **Góry Opawskie** (PLH160007) – poszerzenie granic obszaru o nietoperze występujące w koloniach rozrodczych w Głucholazach i Jarnoltówku, co zwiększy liczbę chronionych podkowców o ok. 150 osobników,

XVI. Rewizja konkluzji i obszary uzupełniające dla nocka orzęsionego (*Myotis emarginatus*)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych dla w Polsce w obu regionach: kontynentalnym i alpejskim została uznana za wystarczającą (SUF), w oparciu o ówczesną wiedzę. Jednak, w latach 2010-2012 nastąpił znaczący postęp rozpoznania występowania tego gatunku w regionie kontynentalnym. Nocek orzęsiony jest nietoperzem rzadkim w Polsce, a odkryte w latach 2010-2012 nowe stanowiska obejmują około 1/3 znanej populacji tego gatunku w naszym kraju. Gatunek wcześniej w Polsce znany był zaledwie z kilku kolonii liczących kilkadziesiąt i więcej osobników; nowo odkryta została np. kolonia w Sławkowie licząca 530 osobników, co czyni ją największą znaną kolonią w Polsce. W wyniku tych odkryć okazuje się, że znacząca część populacji, w tym ostatnio odkryta, znajduje się poza siecią, co powinno być przesłanką do rewizji konkluzji Seminarium.

W związku z tym, na podstawie aktualnego stanu wiedzy, byłoby w naszej opinii potrzebne:

1. Utworzenie nowego obszaru **Sławków**, dla ochrony największej znanej obecnie w Polsce, a nowo odkrytej, kolonii rozrodczej nocka orzęsionego (530 osobników). Kolonia rozrodcza na strychu kościoła w Sławkowie stanowi około 1/3 znanej populacji tego gatunku w kraju. Przy okazji zostanie ochroniona dodatkowa kolonia nocka dużego, znajdująca się w tym samym miejscu. Obszar powinien objąć także tereny żerowiskowe.
2. Utworzenie nowego obszaru **Łany**, dla ochrony mniejszej, ale znaczącej, nowo odkrytej kolonii, wraz z terenami żerowiskowymi.
3. Powiększenie 3 istniejących obszarów: **Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego** (PLH120052 – o dwóch w Konarach), **Krzeszowice** (PLH120044) i **Dolinki Jurajskie** (PLH120005), dla objęcia dodatkowych, nowo odkrytych kolonii gatunku.

XVII. Rewizja konkluzji i obszar uzupełniający dla susła moręgowanego (Spermophilus suslicus)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. sieć obszarów wyznaczonych w regionie kontynentalnym Polsce dla tego gatunku została uznana za wystarczającą, lecz ze wskazaniem na potrzebę korekty danych w SDF (IN MIN – konieczne dodanie gatunku w obszarze Dolina Łachy¹³). Gatunek ten na terenie Polski dawniej wyginął i jest obecnie reintrodukowany przez PTOP „Salamandra”. Konkluzja Seminarium z 2010 r. odpowiadała ówczesnemu stanowi rzeczy i ówczesnym osiągnięciom projektu reintrodukcji. Obecnie udało się utworzyć trzecią stabilną, reintrodukowaną populację, którą należałoby konsekwentnie włączyć do sieci jako obszar **Susły Jakubowskie**.

XVIII. Rewizja konkluzji i uzupełnienie danych w istniejących obszarach dla zgniotka cynobrowego (Cucujus cinaberinus)

W wyniku Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. wskazano w regionie alpejskim na potrzebę uzupełnienia danych o gatunku (IN MIN) w obszarze Natura 2000 Bieszczady, a w regionie kontynentalnym – na konieczność uzupełnienia danych o występowaniu gatunku w 4 nie wymienionych z nazwy obszarach w Polsce południowo-zachodniej (IN MIN) oraz sprawdzenie występowania gatunku w sąsiedztwie Ostoi Wierzejskiej (SCI RES).

Smolis i in. (2012 r.)¹⁴ opublikowali informacje o występowaniu gatunku w obszarach Natura 2000: **Graniczny Meander Odry** PLH240013 (szczególnie ważne, bo jest to silna populacja ciągła z występowaniem gatunku po stronie czeskiej), **Las koło Tworkowa** PLH240040, **Dolina Widawy** PLH020036, **Ostoja nad Baryczą** PLH020041. W trzech pierwszych z wymienionych obszarów na zlecenie GDOŚ wykonano też

¹³ Nie wiemy, czy konkluzja ta została wykonana zgodnie ze zobowiązaniem Seminarium – do dnia dzisiejszego na stronach internetowych GDOŚ znajduje się SDF obszaru nie zawierający susła.

¹⁴ Smolis A., Kadej M., Gutowski J., M., Ruta R., Matraj M. 2012. Zgniotek cynobrowy *Cucujus cinnaberinus* – rozmieszczenie, ekologia i problemy ochrony oraz nowe stanowiska w Polsce południowo-zachodniej. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 68,5: 332-346.

ekspertyzę¹⁵, która również potwierdziła występowanie gatunku. Wymienione tu 4 obszary są prawdopodobnie tożsame z 4 obszarami w Polsce pd.-zach., o których była mowa w konkluzjach Seminarium. Nawet jednak jeśli dane o zgniotku w tych obszarach zostały uzupełnione zgodnie ze zobowiązaniem Seminarium¹⁶, to:

1. Wciąż nie wykonana pozostaje konkluzja SCI RES zobowiązująca do sprawdzenia sytuacji gatunku w **Ostoi Wierzejskiej** PLH260035 i w jej otoczeniu (przypominamy: stanowisko zgniotka ujęte w inwentaryzacji przyrodniczej Lasów Państwowych z 2007 r. nie zostało objęte granicami ostatecznie wyznaczonej ostoi);
2. Gatunek, oprócz Bieszczad, znaleziono w regionie alpejskim obszarze PLH180013 **Góry Słonne**, gdzie ma bardzo liczną populację (został stwierdzony na dziesiątkach stanowisk), ciągną zresztą z populacją w sąsiednim obszarze Ostoja Przemyska (PLH i musi być dodany do SDF (IN MIN).
3. Wiosną 2012 r. gatunek został znaleziony¹⁷ w obszarze **Łęgi Słubickie** PLH080013, nad Odra na granicy polsko-niemieckiej, co istotnie zmienia dotychczasowe poglądy na jego zasięg w Polsce. Nie ujęcie tego stanowiska w sieci Natura 2000 oznaczałoby istotną lukę geograficzną. Ponieważ jednak jest ono zlokalizowane już w istniejącym obszarze Natura 2000, aktualny stan wiedzy powinien być oceniony jako IN MIN, ze względu przynajmniej na to stanowisko.
4. Szeroki zakres nowych odkryć stanowisk zgniotka w dolinie Odry powinien skłonić do systematycznego przeszukania, pod kątem tego gatunku, pozostałych kompleksów lasów liściastych w dolinie (rozszerzenie SCI RES).

XIX. Ulepszenie rozwiązania rezerwy naukowej dla wyżynnego boru jodłowego (91P0) w pd-zach. Polsce

Dla tego typu siedliska w konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. stwierdzono luki w sieci (IN MOD) – wskazując na konieczność dodania obszarów Jata i Lemańskie Jodły – oraz równocześnie „rezerwę naukową” (SCI RES) – potrzebę sprawdzenia ujęcia w sieci zachodniego skraju zasięgu siedliska („Check possible western sites”).

Zidentyfikowane luki w sieci zostały wypełnione przez zgłoszenie wskazanych obszarów. Natomiast dla rozwiązania rezerwy naukowej, GDOŚ zlecił wykonanie ekspertyzy naukowej występowania siedliska w 3 małych rezerwach przyrody w Polsce południowo-zachodnie, a gdy wyniki te ekspertyzy potwierdziły występowanie siedliska, te trzy rezerwy zostały zgłoszone jako trzy kilkuhektarowe obszary Natura 2000, mające stanowić uzupełnienie sieci.

W naszej ocenie jednak, zaproponowane ujęcie siedliska na zachodnim skraju jego zasięgu jest niewystarczające. Poniższe mapy pokazują (biorąc za podstawę inwentaryzację siedliska wg danych Lasów Państwowych), że tylko minimalna część zasobów siedliska w tym rejonie została zaproponowana do sieci. Włączono do sieci zaledwie ok. 20 ha siedliska, podczas gdy w tej części Polski jego zasoby wnoszą (przynajmniej wg danych Lasów Państwowych) co najmniej ok. 1000 ha.

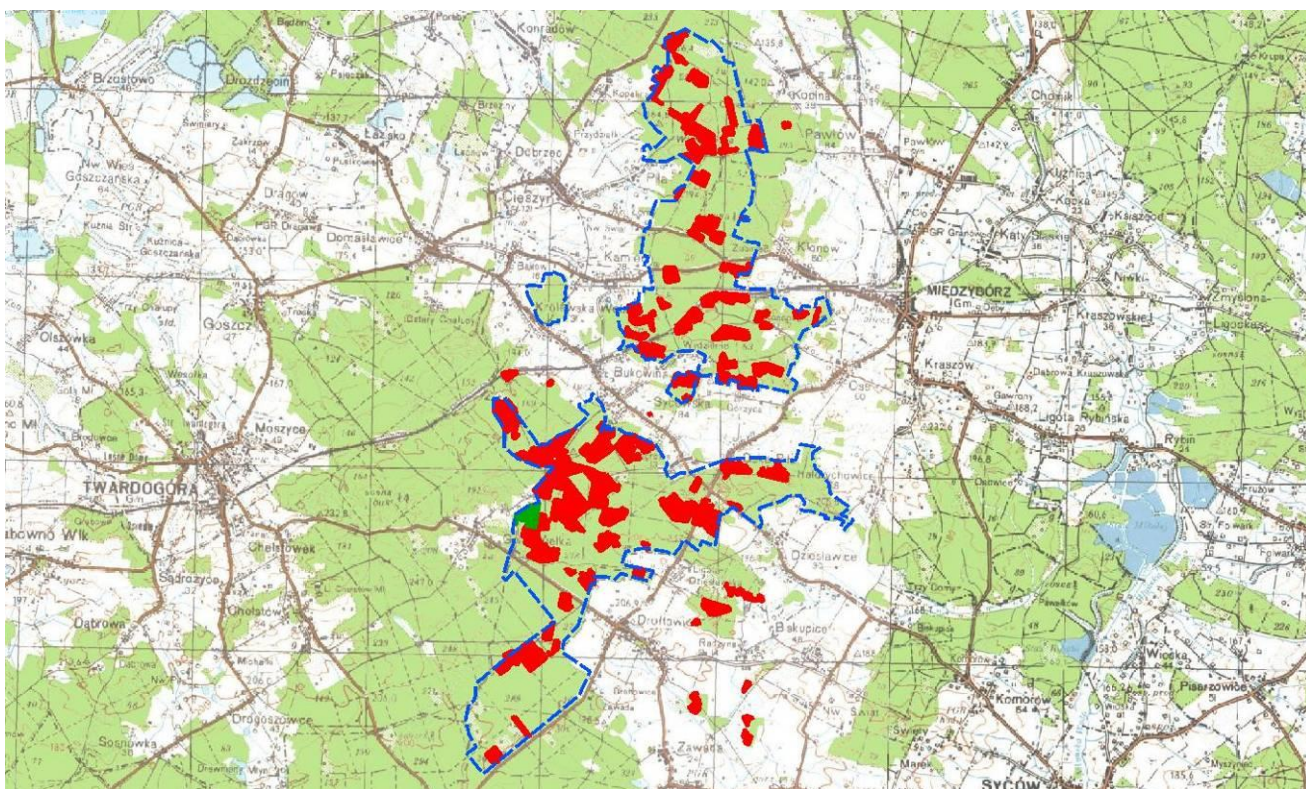
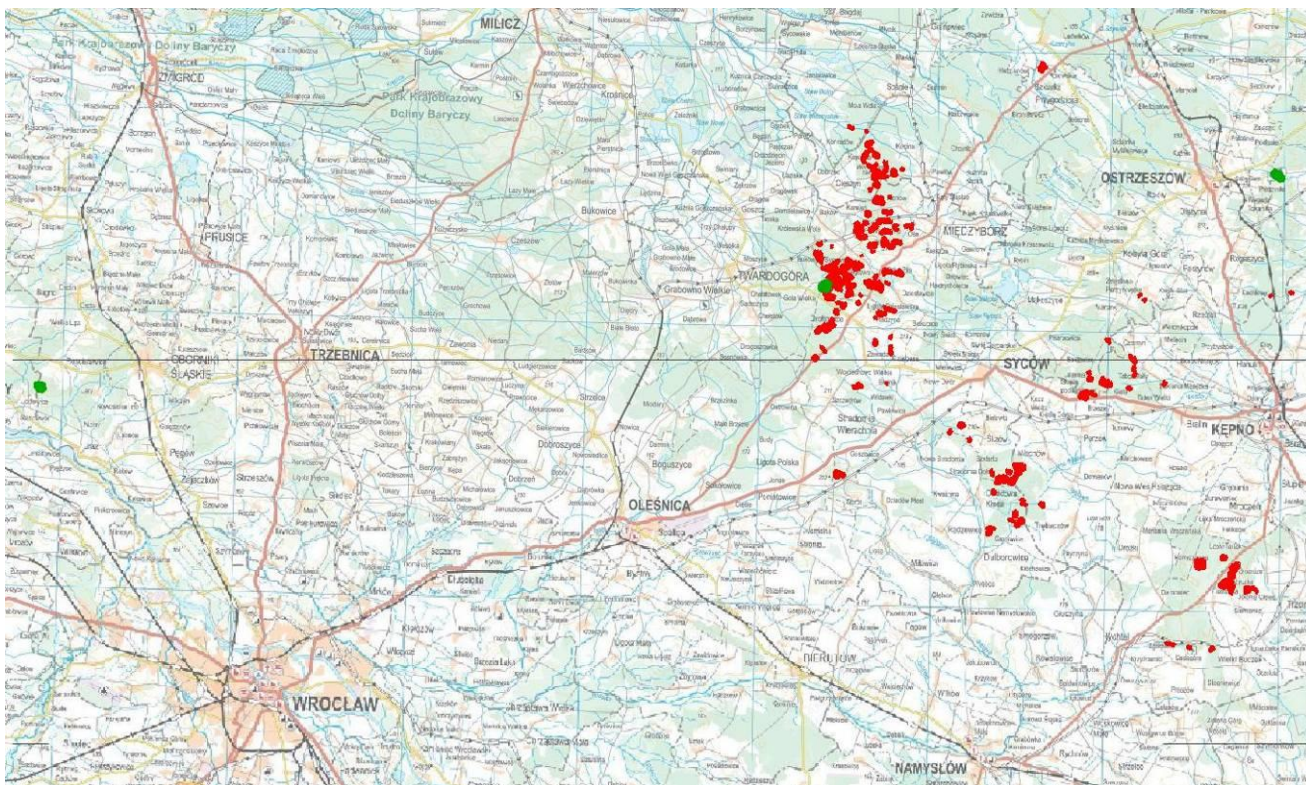
Przy rozpatrywaniu ujęcia w polskiej sieci Natura 2000 siedliska 91P0 należy brać pod uwagę, że typ siedliska endemiczny dla Polski i szczególnie odpowiedzialność Polski za to siedlisko jako składnik europejskiego dziedzictwa przyrodniczego powinna przekładać się na szczególnie staranne ujęcie go w sieci.

Uważamy, że byłoby celowe poprawienie ujęcia w sieci siedliska 91P0 na zachodnim skraju jego zasięgu, przez utworzenie dużego obszaru **Jodły Międzyborskie**, obejmującego w całości przynajmniej największe skupienia stanowisk siedliska k. Sycowa.

¹⁵ Matraj M. 2011. Monitoring występowania zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus* w obszarach Natura 2000 położonych w górnym odcinku Odry, w województwach śląskim, opolskim i dolnośląskim. Msc. dla GDOŚ.

¹⁶ Nie wiemy, czy zostało to wykonane – do dnia dzisiejszego na stronach internetowych GDOŚ znajdują się SDF obszaru nie zawierające zgniotka.

¹⁷ pers. com. Lech Buchholz – koordynator monitoringu gatunku w Polsce w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Znalazcą stanowiska był Pan Marek Adamski, a oznaczenie zostało potwierdzone przez Pana Lecha Buchholza.

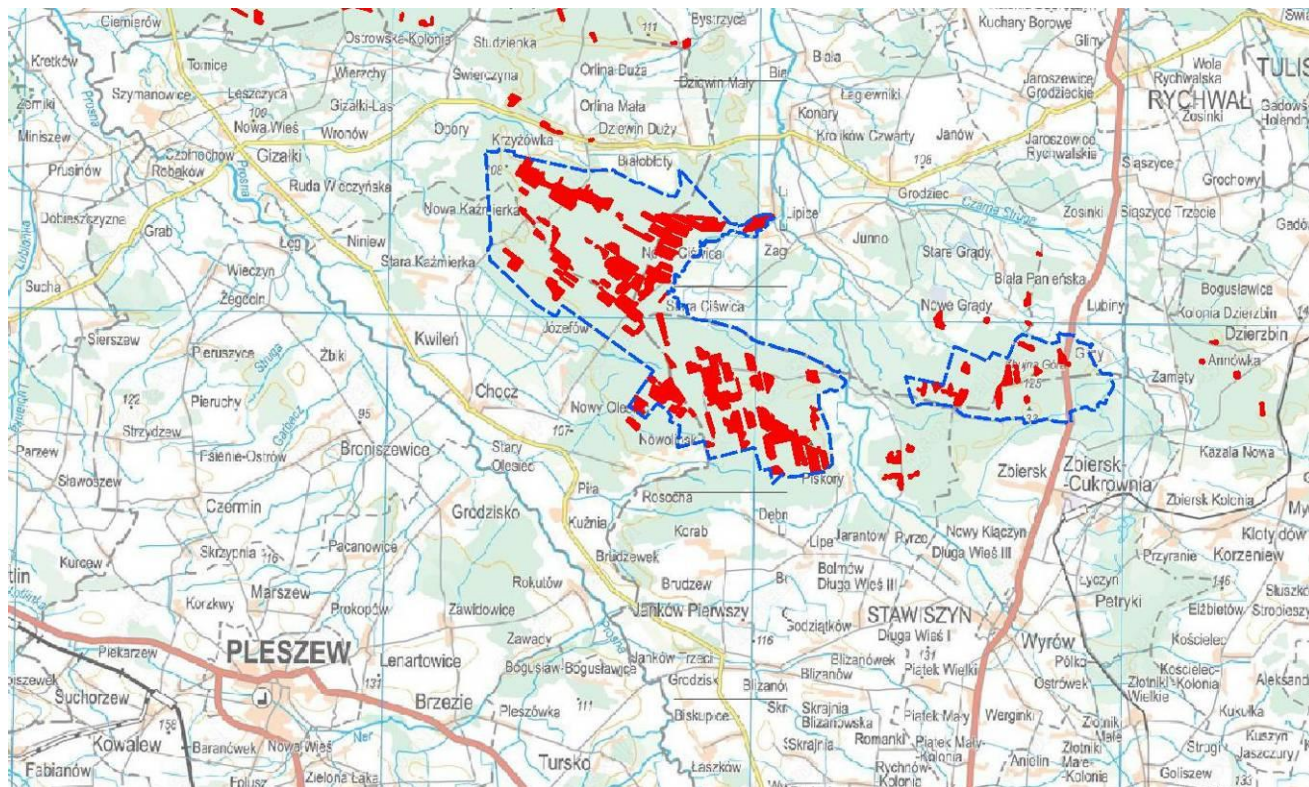
Ryc.: Występowanie siedliska 91P0 w pd.-zach Polsce (czerwone – wg danych Lasów Państwowych) i zasoby zaproponowane przez Polskę w 2012 r. do sieci (zielone). Niebieska przerywana linia – nasza propozycja wyznaczenia obszaru Natura 2000 Jodły Miedziborskie.

XX. Obszar przynajmniej częściowo rozwiązujący rezerwę naukową dla siedliska 91T0 w pd. - zach. Polsce

Dla tego typu siedliska w konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. stwierdzono potrzebę pogłębienia rozpoznania rozmieszczenia w pd. - zach. Polsce (SCI RES south - western Poland).

Potrzeba taka rzeczywiście istnieje, bo zasoby siedliska, zwłaszcza te, które znajdują się poza Lasami Państwowymi, nie są dobrze rozpoznane. Według naszej wiedzy, w odpowiedzi na konkluzję SCI RES nie podjęto dotychczas żadnych prac.

Naszym zdaniem jednak na podstawie danych Lasów Państwowych, można już na obecnym poziomie wiedzy wskazać co najmniej na potrzebę utworzenia jednego obszaru, obejmującego skupienie borów chrobotkowych w pd. Wielkopolsce – **Bory Chrobotkowe w Nadleśnictwie Grodziec**.

Ryc.: Rozmieszczenie borów chrobotkowych (91T0) w Nadleśnictwie Grodziec wg danych Lasów Państwowych. Niebieska przerywana linia – nasza propozycja wyznaczenia obszaru Natura 2000 Bory Chrobotkowe w Nadleśnictwie Grodziec.

XXI. Dalsze prace nad rozwiązaniem rezerwy naukowej dla ryb w centralnej Polsce

W konkluzjach Seminarium Biogeograficznego w marcu 2010 r. stwierdzono, dla regionu kontynentalnego, potrzebę uzupełnienia rozpoznania dla następujących gatunków minogów i ryb:

- minoga ukraińskiego *Eudontomyzon spp.* – na Mazowszu, w szczególności w rzekach Orzyc i Węgierka,
- kozy złotawej *Sabanejewia aurata* - na Mazowszu i Podlasu, w szczególności w rzece Toczna, oraz na Dolnym Śląsku w ujściach Nysy i Stobrawy do Odry,
- różanki *Rhodeus sericeus amarus* – na Mazowszu i w centralnej Polsce, w szczególności w rzekach: Opocznianka, Drzewiczka, Orzyc,
- głowacza białopletwego *Cottus gobio* - na Mazowszu i Podlasu, w szczególności w rzece Toczna,
- piskorza *Misgurnus fossilis* - na Mazowszu i w centralnej Polsce, w szczególności w rzekach: Opocznianka, Drzewiczka, Orzyc, oraz na Dolnym Śląsku w obszarze Ujście Stobrawy.

Wykonując to zobowiązanie, GDOS zlecił ekspertyzę zbadania populacji różanki *Rhodeus sericeus* piskorza *Misgurnus fossilis*, kozy złotawej *Sabanejewia aurata*, minoga ukraińskiego *Eudontomyzon mariae*, głowacza białopletwego *Cottus gobio*, w rzekach Drzewiczka, Opocznianka, Orzyc, Węgierka i Toczna w celu oceny zasadności uzupełnienia sieci obszarów Natura 2000¹⁸.

¹⁸ Wolnicki J. Kuszniarz J. 2011. Zbadanie populacji różanki *Rhodeus sericeus* (Pallas, 1776), piskorza *Misgurnus fossilis* (L., 1758), kozy złotawej *Sabanejewia aurata* (Filippi, 1865), minoga ukraińskiego *Eudontomyzon mariae* (Berg, 1931), głowacza białopletwego *Cottus gobio* (Linnaeus, 1758) w rzekach Drzewiczka, Opocznianka, Orzyc, Węgierka i Toczna w celu oceny zasadności uzupełnienia sieci obszarów Natura 2000. Mscr dla GDOS.

Zdaniem autorów ekspertyzy, potwierdzone populacje ryb – ze względu na niskie w większości zagęszczenia - nie zasługują na objęcie ich ochroną w formie obszarów Natura 2000. Jednak naszym zdaniem wyniki badań powinny być odmiennie zinterpretowane, a ich konsekwencją powinno być wyznaczenie przynajmniej niektórych obszarów. Istnienie na Mazowszu i w Łódzkiem luki geograficznej w sieci Natura 2000 wyznaczonej dla w/w gatunków ryb jest faktem wymagającym reakcji i znalezienia najodpowiedniejszych obszarów. Ekspertyza potwierdza, że przedmiotowe gatunki w tym obszarze występują. Niskie zagęszczenia są przypuszczalnie efektem dotychczasowych złych praktyk w zarządzaniu rzekami centralnej Polski – zarówno niezadowalającej czystości ich wody, jak i powszechnego utrzymywania ich w sposób niszczący siedliska ryb. Praktyki te i tak będą musiały być poprawione w związku z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej.

W rzekach **Orzyc i Węgierka** potwierdzono stabilną obecność różanki. Według sporządzonej ekspertyzy, gatunek został stwierdzony na 11 stanowiskach spośród 24 badanych, usytuowanych we wszystkich częściach badanego obszaru. Względna liczebność była bardzo zróżnicowana i wahała się od 0,0003 ind. m⁻² (U2) na stanowisku Obludzin 1 do 0,03 ind. m⁻² na stanowisku Sulicha (FV). Wyniki odłowów wskazują na to, że różanki gromadzą się na niezbyt głębokich odcinkach rzeki obfitujących w roślinność wodną. W takich miejscach względna liczebność była wysoka (FV). Na wszystkich stanowiskach, na których liczebność różanki była wystarczająco duża dla wiarygodnego oszacowania struktury wiekowej, ta ostatnia uzyskiwała ocenę właściwą (FV). Stan zachowania populacji różanki na badanych odcinkach Orzyca i Węgierki jest bardzo zróżnicowany. Wszystko wskazuje jednak na to, że gatunek ten wytworzył tutaj stabilną populację. Dodatkowo, na 6 z 24 stanowisk potwierdzono występowanie minoga ukraińskiego.

Należy przy tym podkreślić, że populacje w/w ryb utrzymują się w Orzycu i Węgerce mimo niekorzystnych warunków stwarzanych im przez zarządcę rzeki. Ekspertyza potwierdza, że różanki występują licznie na stanowiskach względnie płytkich i zarośniętych roślinnością, a występują z niskimi zagęszczeniami lub wcale na odcinkach pogłębionych i poddanych odmulaniam – a jest to na Orzycu powszechne: z informacji uzyskanych z zarządzającego rzeką Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urzędzeń Wodnych wynika, że tylko w latach 2007-2012 na tej rzece odmulanie zostało przeprowadzone na odcinku ponad 22 km. Warunki do ochrony populacji ryb w Orzycu można więc łatwo poprawić, przez zmodyfikowanie dotychczasowego sposobu realizowania na tej rzece prac utrzymaniowych, co i tak byłoby niezbędne z punktu widzenia wymogów Ramowej Dyrektywy Wodnej.

W naszej opinii, takie wyniki badań, w powiązaniu z wielką luką geograficzną – brakiem jakichkolwiek innych obszarów wyznaczonych dla różanki na Mazowszu – przemawiają właśnie za, a nie przeciw, wyznaczeniu obszaru Natura 2000 na Orzycu i Węgerce.

W **Drzewiczce** potwierdzono na dolnym odcinku obecność populacji różanki, a na górnym odcinku – obecność minoga ukraińskiego. Porównanie z historycznymi danymi ichtiologicznymi wskazuje, że te populacje – mimo niskich zagęszczeń – utrzymują się trwale. Wydaje się że – także i w tym przypadku – mimo niskich zagęszczeń, ochrona tej rzeki (z pominięciem Opoczniarki, w której chronionych ryb rzeczywiście nie potwierdzono) byłaby zasadna.

W **Tocznej**, w dobrze wyodrębniającym się pod względem walorów ichtiologicznych dolnym odcinku rzeki, potwierdzono obecność różanki i głowacza białopletwego, choć zgodzić się trzeba, że ich zagęszczenia były skrajnie niskie. Jednak, występowanie w tym miejscu głowacza białopletwego pozostaje ewenementem geograficznym – stanowisko to jest oddalone od wszystkich innych dotąd znanych. Występowanie głowacza w Tocznej było podawane w dawniejszej literaturze ichtiologicznej, a obecne dane fakt ten potwierdzają. Toczna poddana jest bardzo silnej presji działań utrzymaniowych, z informacji uzyskanych z zarządzającego rzeką Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urzędzeń Wodnych wynika, że w latach 2005 - 2012 „konserwacji utrzymaniowej” poddano całą długość tej rzeki. Niewłaściwa jest też czystość wód. Oba te czynniki należałoby i tak zmienić na lepsze do 2015 r., ze względu na wymagania wynikające z Ramowej Dyrektywy Wodnej. Mimo więc, że obecny stan populacji głowacza w Tocznej można rzeczywiście określić jako „szczątkowy”, to – biorąc pod uwagę, że to zapewne z winy niewłaściwego zarządzania rzeką, stan ten ulegał pogorszeniu w latach 2004-2012, populację tą właśnie należałoby odtworzyć, a jednym z narzędzi do tego celu powinno być wyznaczenie obszaru Natura 2000.

Ponadto, prace prowadzone w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska dostarczyły jeszcze innych informacji, które mogłyby być wykorzystane dla wypełnienia luki geograficznej w wyznaczeniu obszarów dla ryb w środkowej części Polski.

Silną populację głowacza białopletwego *Cottus gobio* stwierdzono w 2010 r. w rzece **Skrwa Prawa**, praktycznie na całej jej długości. Głowaczowi towarzyszy też w tej rzece różanka *Rhodeus sericeus amarus*, (ZAŁĄCZNIK 7). W raportach z monitoringu podkreślany jest dobry stan siedliska. 14 km przelomowy odcinek tej rzeki jest już i tak objęty ochroną w obszarze Natura 2000 Sikórz PLH140012, choć obszar ten został wyznaczony

dla ochrony łęgów i gradów, a występowania ryb nie ujęto w SDF. Jednak, ichtiologom populacja głowacza i różanki w Skrwie jest od dość dawna znana i trwale się tu utrzymuje¹⁹. W naszej opinii, należy rozważyć przekształcenie obszaru Sikórz w większy obszar chroniony, obejmujący dłuższy odcinek rzeki, uznając w tak wyznaczonym obszarze głowacza białopłetwego jako przedmiot ochrony.

Silną populację różanki *Rhodeus sericeus amarus*, będącą we właściwym stanie ochrony, stwierdzono w 2010 r. w rzece **Brok** (ZAŁĄCZNIK 8). Jako czynnik pogarszający stan siedliska wskazywane jest zanieczyszczenie wody, i ryzyko przekształceń hydromorfologicznych, jednak te parametry i tak muszą być poprawione w związku z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej. Populacja różanki w Broku mogłaby więc być trwałym komponentem sieci Natura 2000.

Brak jest dobrych propozycji, które w centralnej Polsce uzupełniłyby lukę geograficzną dla piskorza *Misgurnus fossilis* i kozy złotawej *Sabanejewia aurata*. Cytowana wyżej ekspertyza Wolnickiego i Kuśnierza (2011) nie doprowadziła do znalezienia kozy złotawej, a obecność piskorza w badanych rzekach była incydentalna. Dla tych gatunków należałoby więc nadal poszukiwać odpowiednich, dodatkowych obszarów dla ich ochrony.

XXII. Wyciągnięcie konsekwencji z faktu zniszczenia stanowiska elizmy wodnej (*Lurionium natans*) w woj. zachodniopomorskim, zanim zostało objęte ochroną w sieci

Dla elizmy wodnej (*Lurionium natans*) ujęcie w sieci było już wcześniej także przez nas oceniane jako wystarczające, z jednym tylko wyjątkiem – w sieci brakowało stanowiska z Pomorza Zachodniego, z jez. Orzechowskiego k. Nowogardu, ważnego ze względów biogeograficznych, ponieważ w Polsce było to stanowisko wysunięte najbardziej na zachód, stosunkowo izolowane od głównego skupienia stanowisk gatunku.

W 2007 r. W. Kowalski potwierdził²⁰ na tym stanowisku występowanie 21 płatów, tworzących mniej lub bardziej zwarte skupienia rośliny. Oprócz tych różnej wielkości płatów stwierdzono występowanie w litoralu jeziora pojedynczych osobników rośliny rozprzestrzenionych pomiędzy luźnymi partiami zbiorowisk roślinnych strefy brzegowej. W opinii eksperta populacja elizmy w jeziorze Orzechowskim wykazywała dobry stan mimo przenikania do jej płatów ekspansywnych gatunków zbiorowisk roślinnych strefy brzegowej. Przeprowadzone obserwacje w drugiej dekadzie sierpnia 2007, tj. po okresie natężonego kwitnienia, potwierdziły obecność kwitnących osobników rośliny w 12 płatach z pośród 21 zarejestrowanych. We wszystkich zarejestrowanych płatach występuje po kilka egzemplarzy roślin z rozłogami, wykształcających zarówno charakterystyczne, zebrane w różyczkę liście podwodne jak i obficie występujące pływające liście nawodne.

Taka populacja gatunku powinna w naszej zostać włączona do sieci i być chroniona od daty akcesji, tj. od 1 maja 2004 r.

W cytowanej ekspertyzie z 2007 r. wyrażono opinię „Nieodzownym warunkiem utrzymania stanowiska *Lurionium natans* w jeziorze Orzechowskim oraz jej populacji jest natychmiastowe podjęcie szeroko zakrojonych działań ochronnych. Działania takie muszą być prowadzone zarówno przez gospodarza akwenu jakim jest Polski Związek Wędkarski jak i przez stosowne organy ochrony przyrody Urzędu Gminy Nowogard. Całością działań prowadzonych w tym koordynować muszą stosowne służby Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody”. Zaproponowano też konkretne działania.

Według naszej wiedzy, zaproponowane w ekspertyzie działania nie zostały jednak podjęte. Sztucznie wprowadzone skupienia palki rozrosły się, nie została też ograniczona presja wędkarska. W 2009 r. doszło do naglej, silnej eutrofizacji jeziora.

W konkluzjach Bilateralnego Seminarium Biogeograficznego, dla elizmy przyjęto konkluzje „SUF + SCI Res for Nowogard site”.

Według naszej wiedzy, stan stanowiska w jeziorze Orzechowskim został w 2012 r. sprawdzony, przy czym stwierdzono degradację i eutrofizację jeziora i zanik stanowiska elizmy. Wg opinii autora ekspertyzy, powrót gatunku jest mało prawdopodobny.

W tej sytuacji, rzeczywiście nie ma w naszej opinii podstaw do włączania jez. Orzechowskiego do sieci, trzeba jednak zwrócić uwagę, że utrata tego – ważnego dla krajowego zasięgu – stanowiska gatunku powinna być traktowana jako konsekwencja nie wypełnienia obowiązku prawidłowego wyznaczenia sieci Natura 2000 w chwili

¹⁹ Marszał i in. 2004 Monitoring ichtiofauny systemu rzecznej Skrzy Prawej. Roczn. Nauk PZW, 17, 77-98

²⁰ Kowalski W.W.A. 2007. Wstępna waloryzacja elizmy wodnej *Lurionium natans* (L.) Buchenau w jeziorze Orzechowskim na terenie gminy Nowogard oraz kierunki działań ochronnych. Msc. dla Biura Konserwacji Przyrody w Szczecinie.

akcesji. Gdyby bowiem stanowisko, tak jak powinno, zostało włączone do sieci na czas, tj. 1 maja 2004 r., istniałby prawny obowiązek troski o nie, w wyniku którego działania ochronne, zidentyfikowane w 2007 r. jako konieczne i pilne, zostałyby być może na czas wykonane, a odpowiedni nadzór nad obszarem Natura 2000 mógłby zapobiec eutrofizacji jeziora.

Historia stanowiska elizmy w jeziorze Orzechowskim pokazuje, że Polska nie jest w stanie prawidłowo chronić tego gatunku poza siecią Natura 2000, a brak odpowiednich działań doprowadził w 2009 r. do utraty stanowiska, które – gdyby przetrwało – stanowiłoby istotny komponent sieci Natura 2000. W naszej opinii, konsekwencją tego faktu powinno być dodatkowe włączenie do sieci tych stanowisk gatunku, które pozostają poza nią. O ile bowiem wcześniej ujęcie tego gatunku w sieci mogło być uznane za wystarczające, to historia stanowiska z jeziora Orzechowskiego świadczy że dla tego gatunku istnieją ponadprzeciętne ryzyka i zagrożenia, wymagające „nadmiarowej” jego ochrony..

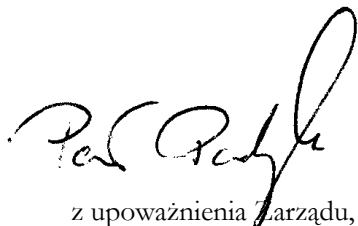
XXIII. Dalsze prace nad rozwiązaniem pozostałych rezerw naukowych

Według naszej wiedzy, nie podjęto dotąd żadnych działań dla rozwiązania SCI RES dla:

- modraszki *Maculinea telejus* i *Maculinea nausithous* w regionie alpejskim,
- szlaczkonka szafrańca *Colias myrmidone* w centralnej Polsce,
- konarka tajgowego *Phryganopjilus ruficolis* w regionie alpejskim,
- modraszka telejusza *Maculinea telejus* na Mazowszu/Podlasu (dolina Tocznej?),
- kreslinka nizinnego *Graphoderus bilineatus*, w szczególności na Dolnym Śląsku,
- widłozęba zielonego *Dicranum viride* w regionie kontynentalnym,
- sierpowca błyszczącego *Hamatocaulis vernicosus* w łódzkim.

Dla minoga morskiego *Petromyzon marinus* (i minoga rzeczno-jeziernego *Lampetra fluviatilis* w ujściowych odcinkach rzek na wybrzeżu Bałtyku) opracowano tylko „teoretyczną” ekspertyzę²¹ analizującą dotychczasowe dane o występowaniu w/w gatunków. Ekspertyza ta, sięgając do niepublikowanych danych, sugeruje, że dla minoga morskiego bardzo duże znaczenie może mieć Zalew Szczeciński i uchodzące do niego rzeki; wymaga to poszukiwań terenowych których dotąd nie podjęto.

W/w zagadnienia wymagają nadal prac badawczych w terenie.

z upoważnienia Zarządu,
Paweł Pawlaczyk,
Skarbnik Klubu Przyrodników
1 Maja 22, 66-200 Świebodzin, Polska

z poważaniem

Radosław Dzięciołowski
Wiceprezes PTOP „Salamandra”
Stolarska 7/3, 60-788 Poznań, Polska

ZAŁĄCZNIKI:

1. Lista nowych obszarów Natura 2000 z października 2012 r. – zakres informacji udostępnionych publicznie
2. Deklaracje GDOŚ na temat uaktualniania i publikowania informacji bazodanowych, w tym dodawania do SDF siedlisk i gatunków znajdujących w obszarach
3. Stanowisko polskiego koordynatora projektu SAMBAH w sprawie (nie)przydatności danych z tego projektu do delimitacji powiększenia obszaru Natura 2000 na Zatoce Puckiej
4. List naukowców UMK w sprawie obszaru Wydmy Kotliny Toruńskiej
5. Dane Państwowego Monitoringu Środowiska o sasance otwartej poza granicą obszaru w Lasach Janowskich
6. Dane Państwowego Monitoringu Środowiska o sasance otwartej w niezbędnym do dodania obszarze Uroczyska Puszczy Sandomierskiej
7. Dane Państwowego Monitoringu Środowiska o głowaczu białopletwym i różance w rzece Skrwa Prawa
8. Dane Państwowego Monitoringu Środowiska o głowaczu białopletwym i różance w rzece Brok
9. Dostępne dane o wybranych proponowanych obszarach Natura 2000 wymienionych w tekście.

²¹ Psuty I., Krajniak T., Szymanek L., Grochowski A. 2010. Ekspertyza studyjna dotycząca występowania dwóch gatunków minogów: minoga rzeczno-jeziernego (*Lampetra fluviatilis*) i minoga morskiego (*Petromyzon marinus*) w odcinkach przyujściowych rzek do Bałtyku oraz w morskiej strefie przybrzeżnej.